

יום ראשון של ראש השנה בראשית כא א-לד:

א וְהָ: קרא וְדָנִי
ג הַנּוֹלֵד-לָו: געיה בנ"ן. אֲשֶׁר-יִלְדָה-לָו: העמדה קלה ביו"ד, הלמ"ד בשווא נע ודגש חזק בלמ"ד
השנייה מדין דחיק
ד בֶּן-שְׁמֹנֶת יָמִים: שתי התיבות הראשונות מוקפות, אין לקרוא בטעות בֶּן שְׁמֹנֶת-יָמִים
ה בְּהוֹלֵד: במלעיל
ו עָשָׂה לִי: טעם נסוג אחר לעי"ן. יִצְחָק-לִי: געיה ביו"ד הראשונה והצד"י בשווא נע
יא עַל אוֹדֶת בָּנִי: טעם טפחא בתיבת עַל
יד וַיִּקַּח-לָחֶם: געיה ביו"ד. וַחֲמַת: במלעיל
טו מִן-הַחֲמַת: החי"ת בצירי
טז כַּמִּטְחִי קִשְׁת: אין טעם נסוג אחר
יח אֶל-תִּירְאִי: הטעמה משנית בת"ו והר"ש בשווא נע
כא וַתִּקַּח-לָו: געיה בת"ו
כג הַשְּׁבֻעָה לִי: טעם נסוג אחר לשי"ן ודגש חזק בלמ"ד, אתי מרחיק. גִּרְתָּה בָּה: דגש חזק
בב"ת מדין אתי מרחיק
כז לֹא־בִימָלֶךְ: הלמ"ד בפתח
כח לְבִדְהָן: הדל"ת בשווא נע
ל כְּבִשְׁת: ללא ה"א הידיעה. תִּהְיֶה-לִי: געיה בת"ו
לג וַיֵּטַע אֲשֶׁל: אין טעם נסוג אחר, אֲשֶׁל האל"ף בסגול

מפטיר יום א' ויום ב' במדבר כט א-ו:

כט ב וַעֲשִׂיתֶם: במלרע¹
בְּנֵי-שִׁנָּה שְׁבֻעָה: יש להאיץ מעט את קריאת תיבת שְׁבֻעָה להסמיכה לתיבה שלפניה שלא
יישמע 'כבשים בני-שנה, שבעה תמימים'

הפסרת יום א של ר"ה שמואל א א – ב י:

א ג וַפָּנְחָס: הטעמה משנית בפ"א והנר"ן בשווא נע
א ו וְכַעֲסָתָה: במלעיל והה"א לא במפיק. הִרְעַמָּה: דגש חזק ברי"ש והשווא תחתיה נע²
א ח לָמָּה ... וְלָמָּה וְלָמָּה: במלעיל והמ"ם בסגול
א ט אֲכַלָּה: האל"ף בקמץ קטן. הה"א אינה במפיק
א י מֵרַת נִפְשׁ: טעם נסוג אחר למ"ם
א יא בַּעֲנִי: הבי"ת בקמץ רחב³ והעי"ן בחטף קמץ
א יג שְׁפָתֶיהָ נָעוֹת: הנר"ן דגושה במדויקים
א יד תִּשְׁתַּכְּרִין: מלרע
א טז וְכַעֲסִי: העי"ן בשווא נח
א יז שְׁלֹתָךְ: ללא אל"ף בין השי"ן ללמ"ד
א יח וַתֹּאכַל: במלרע. לֹא-הָיוּ-לָהּ: געיה בה"א הראשונה

¹ יש לשים לב לטעות שבמחזורים של רינת ישראל שם הוטעם במלעיל

² ישנם 16 מקרים בסה"כ בכל המקרא כולו בהם יש דגש באות רי"ש

³ לשיטתנו אין זה משנה אם הבי"ת מיודעת או לא, היא בקמץ רחב

א כב וַיֵּשֶׁב שָׁם: טעם נסוג אחור לר"ד

א כג עַד-גְּמֻלָּה: הגימ"ל בקמץ קטן

א כד וְהִנֵּנּוּ נָעַר: בתיבה הראשונה הנר"ן פתוחה, בשנייה הנר"ן קמוצה

ב א רָמָה: במלעיל. רַחֲב פִּי: טעם נסוג אחור לר"ש

ב בָּה': האל"ף של שם ה' נחה ואינה נקראת, נקרא פְּדָנִי

ב ד אָזְרוּ חֵיל: טעם נסוג אחור לאל"ף והזי"ן אחריה בשווא נע

ב ה נִשְׁכָּרוּ: שי"ן שמאלית

ב ח מִצְקֵי אֶרֶץ: טעם נסוג אחור לצד"י

ב י יַחֲתוּ: במלעיל

יום שני של ר"ה בראשית כב א-כד:

א וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ אֲבִרָהֶם: הקורא וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ אֲבִרָהֶם, משבש את משמעות הכתוב

ב הַמְרִיָּה: הר"ש בחירק חסר ואחריה יר"ד דגושה ובקמץ. וְהַעֲלֵהוּ: העמדה קלה בה"א למנוע

הבלעת העי"ן החטופה. אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹוֹ: טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר

ג אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אָמַר-לֹו הָאֱלֹהִים: טעם טפחא בתיבת אֶל-הַמָּקוֹם, העמדה קלה באל"ף

של אָמַר-לֹו בגלל הגעיה שם וכן הדבר בהמשך פס' ט

ח אֱלֹהִים: בגרשים

יב כִּי-יָרָא: היר"ד השנייה בשווא. אֲתָה הטעם באל"ף מלעיל והיא מנוקדת פתח. חֲשַׁכְתָּ: שי"ן

שמאלית

כב יג וְהָיָה-אֵיל אֲחֵר: יש להקפיד על הפרדת התיבות, כפי שמורים הטעמים, למנוע שיבוש

משמעות הכתוב

יז אֲבִרְכָךְ: כ"ף ראשונה בשווא נח למרות הקושי

יח וְהִתְבָּרְכוּ: הר"ש בשווא נע ולא בחטף

כב כָּשָׁד: שי"ן שמאלית

הפסרת יום שני של ר"ה ירמיהו לא א-יט:

א מִצָּא חֵן: הטעם בצד"י אינו נסוג. שְׂרִידֵי חָרָב: טעם נסוג אחור לר"ש הראשונה

ב מִשְׁכַּתִּיךָ חֶסֶד: למבטאים ח"ת ככ"ף רפויה להיזהר מהבלעת אות

ג תַּעֲדִי: העי"ן בשווא נח

ד תִּטְעֵי: הטי"ת בשווא נע⁴

ו רָנֹו: במלרע והר"ש בקמץ קטן. הִלְלֹו: למ"ד ראשונה בשווא נע

ח אֶל-נַחֲלֵי מַיִם: טעם נסוג אחור לנר"ן. בְּכָרִי הוּא: טעם נסוג אחור לכ"ף

ט מִזְרָה: הר"ש בצירי

יב מִיגֻנָּם: מ"ם ראשונה בחירק מלא, אין לבטא תנועת שווא תחת היר"ד

יג וְרִיטִי: הטעם בת"ו מלרע

יד בְּרָמָה: הב"ת בשווא, לא בקמץ

טו וְשָׁבוּ: במלעיל

יט הִבֵּן: ה"א השאלה חטופה והב"ת אחריה רפה. הָמוּ: במלרע

⁴ הקורא בשווא נח יחשוש לשינוי משמעות חמור (טעות במקום נטיעה)

יז לְמִשְׁלֵ-בָם: הַשִּׁי"ן בְּקִמְצָן קֶטֶן

כ אֶל-אֶרֶץ צִיָּה: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא להבליע את הצד"י שבסוף תיבת 'אֶרֶץ' עם זו שאחריה בתיבת 'צִיָּה'. בְּאֶשׁוֹ: האל"ף בשווא נח ולכן הבי"ת בקמץ קטן. וְתַעֲלֶה: הוא"ו בשווא כא אֶל-תִּירְאִי: געיה בתי"ו והרי"ש בשווא נע, בדומה לו בפס' הבא אֶל-תִּירְאֶה והקורא בשווא נח יחשוש לשינוי משמעות. גִּילִי וְשִׂמְחִי: שתיהן במלעיל

כב שְׂדֵי: שי"ן שמאלית

כג וַיִּנְרֹד: במלעיל

כה הִילֵךְ וְהַחֲסִיל וְהַגִּזֵּם: טעם טפחא בתיבת הִילֵךְ

הערה מבלוג ספרית הרמב"ם: מבקש להוסיף דברים על הקריאה בתורה המיוחדת ליום ראשון של ראש השנה. הפנותחת בלידת יצחק וממשיכה בגירוש ישמעאל והגר מבית שרה ואברהם.

אני כשלעצמי מתקשה כל שנה בקריאת אותה הפרשה, שמלבד הפסוקים הראשונים, רובה ככולה ממשיכה בגירוש ישמעאל. מה הקשר של גירוש ישמעאל לראש השנה? התמיהה בולטת לעומת הקריאה של היום שני היא פרשת עקדת יצחק אבינו (בראשית פרק כב). כאן הקשר ברור ומיידי. הקריאה היא זכר לעקידת יצחק. בראש השנה תוקעים בשופר. השופר עשוי מקרן של האיל, שנשחט במקום יצחק אבינו. מדוע לא קראנו זאת ביום הראשון?

בתורה ראש השנה הוא יום אחד בלבד. בארץ ישראל חגגו אותו יום אחד עד תקופת הגאונים. (עדות על כך מופיעה ב"בעל המאור" על מסכת ביצה פרק ראשון דף ח). יש לשער שהקריאה של ראש השנה, כשהוא יום יחיד, התחילה מסיפור לידת יצחק והמשיכה עד עקדתו על המזבח.

שני הפרקים (כא-כב) בספר בראשית מספרים את עוצמת מעשה העקדה, מיום שנפקדה בו שרה אמנו דרך החגיגות סביב לידת יצחק ועד הניסיון להעלות את יצחק כקרבן לעולה, ניסיון מר וקשה שאברהם אבינו עמד בו!

אם נכונה השערתנו, על הקריאה הארוכה שנהגו לעשות כשראש השנה יום אחד, הרי אפשר שאותה הקריאה חולקה לשניים- לשני ימי ראש השנה: חלקה הראשון – פרק כא – ביום ראשון וחלקה השני – פרק כב – ביום השני. משום כך נקרא ביום הראשון מלידת יצחק ועד תחילת העקדה (ובאמצעותו מעשה גירוש ישמעאל) ולמחרת נמשיך ונעפיל לפרשת העקדה עצמה.

ר' יעקב לויפר: שלום ר' אבישי

ההשערה שלך מעניינת וחריפה מאוד, דא עקא שהיא נסתרת לכאורה מסוגיית הגמרא במסכת מגילה, ואציע את הדברים בתמצית.

במשנה שם (דף ל:) מובא שקריאת ראש השנה היא 'בחדש השביעי', היינו פסוקי היום שבפרשת המועדות בספר ויקרא (ויקרא כג כד), קריאה זו אנו נוהגים כיום לקרוא ב'מפטיר'. בתקופתו של תנא המשנה לא נהגו כלל לקרוא את קריאת ו'ה' פקד את שרה והעקידה.

שורשו של המנהג שלנו נמצא בברייתא (שם לא). הפורטת את מנהגי קריאות המועדים והפטורותיהם, ולגבי ראש השנה היא אומרת "בראש השנה – 'בחדש השביעי', ומפטירין 'הבן יקר לי אפרים'. ויש אומרים – 'וה' פקד את שרה' ומפטירין בחנה". מנהג ה'יש אומרים' הוא שרשו של המנהג שלנו.

על דברי הברייתא האלו מעירה הגמרא: "והאידנא דאיכא תרי יומי, יומא קמא – כיש קמא – כיש אומרים; למחר – והאלהים נסה את אברהם, ומפטירין 'הבן יקר'". ומהערה זו עולה ש'וה' פקד את שרה' היתה קריאה שלא כללה את 'והאלהים נסה את אברהם', שהרי הגמרא מועידה קריאה זו ליומא תניינא דראש

דראש השנה. זה סותר לכאורה את השערתך, אלא אם כן נאמר שמנהג בבל היה שונה היה שונה ממנהג ארץ ישראל בענין זה, דבר המצריך מקור להסתמך עליו. אולם באמת דברי הגמרא כפי שהם לפנינו תמוהים, ואני כותב את הדברים מקופיא, משום שעדיין לא הספקתי לעיין במפרשים על אתר. הרעיון של 'האידינא דאיכא תרי יומי' אמור לעשות פשרה בין שני המנהגים, כפי שהגמרא עושה שם גם לגבי מועדים אחרים. ואם כן היה צריך להיות שביום הראשון נקרא את 'בחודש השביעי' וביום השני את 'וה' פקד את שרה', או להיפך. ואילו הגמרא מתעלמת לגמרי מקריאת 'בחודש השביעי' המובאת בברייתא, ותופסת את מנהג ה'יש אומרים' ומוסיפה עליו קריאה נוספת. צריך עיון גדול!

אולם מצאתי בכ"י מינכן 95 גירסה שונה ומעניינת מאוד בברייתא, וזו לשונה: "בראש השנה קורין **והאלהים נסה את אברהם** ומפטיר הבן יקר לי אפרים, ויש או' ויי' פקד את שרה ומפטיר ויהי איש אחד מן הרמתיים". לפי נוסח זה הברייתא כלל לא הביאה את קריאת המשנה אלא מחלוקת בין שני מנהגים, האחד קורא את פרשת העקידה, והשני – וה' פקד את שרה. וכעת מובנת היטב הערת הגמרא "והאידינא דאיכא תרי יומי, יומא קמא – כיש אומרים; למחר – והאלהים נסה את אברהם", הערה זו היא אכן פשרה בין שני המנהגים. הברייתא התעלמה מהמנהג שהביאה המשנה לקרוא 'בחודש השביעי'.

ואעיר בזהירות המתבקשת שנראה שדווקא נוסח כ"י מינכן הוא המקורי, והנוסח שבדפוסים שלנו הוא נסיון לשלב את הברייתא כך שתתאים עם המשנה [אף שרוב ככל כתבי היד תומכים דווקא בנוסח הזה]. גם לפי נוסח כ"י מינכן עדיין נראה שקריאת 'וה' פקד' עמדה לחוד, אבל כאן אפשר לומר שהמנהג של 'וה' פקד את שרה' שהביאה הברייתא לא נחלק אלא מהיכן מתחילה הקריאה, ולשיטתו התחילו כבר מוה' פקד את שרה, כדי לציין את נס פקידת שרה, אבל היו ממשיכים וקוראים עד סוף העקידה – כהשערתך. רק שהפשרה שעשתה הגמרא היתה חלוקתה של קריאה זו לשני הימים [וקצת דוחק].

תשובתי: נדמה לי שגם בלי להכנס לחילוקי הנוסח בין כ"י מינכן לנוסח הדפוס הקריאה של היום השני בלי לקחת בחשבון את בני מלכה, היא רק של יט פסוקים ואינה מספיקה לר"ה שחל בשבת [גם עם בני מלכה לא בכל שלושה פסוקים אפשר לעצור]

לכן במנהג יום אחד שהיה נהוג בא"י לפחות בזמן המשנה החלו את הקריאה מהולדת יצחק, וממילא גם על העדפת יצחק על ישמעאל וגירושיו. ובבבל שנהגו יומיים החצי הראשון הגדול יותר נשאר ליום הראשון שלפעמים חל בשבת. [אגב גולדשמיד טוען שקריאת בני מלכה מיותרת לחלוטין, והוא מנהג מאוחר] אליהו

ר' אברהם: המשנה והתוספתא כותבים שמנהג א"י לקרוא בר"ה "ובחודש השביעי" (בפרשת שור או כשב). ובברייתא כתוב שתי שיטות או בחדש השביעי או וה' פקד. והגמ' אומרת על זה שהאידינא שיש תרי יומי קוראים ביום הראשון כיש אומרים (משמע רק וה' פקד בלי העקידה) וביום השני 'והאלקים נסה את אברהם'.

דקדוקי מילים וטעמים וחלקם בעלי שינוי משמעות והדרכה לקורא בפרשת וזאת הברכה ובהפטרות ובראשון וזאת-הברכה

לב א וַאֲדַבֶּרָה: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה
 לב ג הָבוּ גְדֹל: המילה הָבוּ מלרע, הטעם לא נסוג
 לב ד פָּעֻלוֹ: הפ"א בקמץ גדול, העי"ן בחטף קמץ. כִּי כָל-דִּרְכָיו: תיבת כִּי מוטעמת בטעם מרכא,
 ואין לצרף לה את תיבת 'כל' כאילו כתוב כִּי-כָל
 לב ה שַׁחַת לוֹ לֹא בָנִיו מוֹמָם גם כאן יש להזהר מלהתעכב על התביר יותר מדי
 לב ו הָלָה: הה"א מילה נפרדת מחוברת ל-לה"ו ומנוקדת בפתח ה, הלמ"ד אחריה בשווא נח,
 והאל"ף (של הויה המבוטא כאדנות) בחטף פתח א. הִלְאֲדָנִי. וַיִּכְנַנְדָּה: הכ' הסופית אינה דגושה
 לב ז וַיִּגְדֹּד: הדל"ת בשווא נח עקב ההטעמה⁶. וַיֹּאמְרוּ לָד: טעם נסוג אחור ליר"ד
 לב י יִסְבְּנָהוּ: בי"ת ראשונה בשווא נע והנר"ן בשווא נח. יִצְרְנָהוּ: הי"ד בחירק חסר, אחריה
 צד"י מודגשת ובשווא נע והנר"ן בשווא נח; בשתי המילים יש להזהר מהבלעת הה"א
 לב יא כְּנִשָּׁר: הכ"ף בשווא לא בפתח. יִרְחֹף: הח"ת בצירי לא בסגול
 לב יג עַל-בְּמוֹתֵי אֶרֶץ: טעם נסוג אחור לב"ת המנוקדת בקמץ רחב. וַיֹּאכֵל: הוא"ו בפתח
 ובמלרע. שָׁדִי: שי"ן שמאלית. וַיִּנְקְהוּ: הי' בצירי ודגושה ולא בשווא
 לב טו כְּשִׁית: שי"ן שמאלית. אֵלֹהֶ: עיין פסוק יז
 לב יז אֵלֶה: הה' "בפתח גנובה" ובמפיק. יש המבטאים אותה כאילו יש אל"ף לפני הה"א והיא
 מנוקדת פתח: אה והה' במפיק. יש המבטאים אותה כאלו יש ו' (הנקראת כ-w באנגלית) לפני הה'
 הו' מנוקדת פתח: אֵלֹהֶ (elowah) והה' במפיק. לכל הדעות הקורא אותה: אלו-ה' ה' פתוחה ha,
 משתבש⁷. שְׁעָרוֹם: שי"ן שמאלית
 לב יח יִלְדֶּךָ: הלמ"ד בקמץ רחב הדל"ת בשווא נע. מְחַלְלֶךָ: למ"ד ראשונה בשווא נע והכ"ף בסוף
 רפויה
 לב כ כִּתְּהִפְכֶּל: הה"א בשווא נח
 לב כב וַתֹּאכֵל אֶרֶץ: הטעם נסוג לת"ו
 לב כד וְלַחְמֵי רֶשֶׁף: טעם נסוג אחור לח"ת
 לב כז רָמָה: במלעיל
 לב כח אֶבֶד הַבִּי"ת בפתח בשאר מקומות במקרא בצירי
 לב לב אֲשַׁכֵּלֶת: האל"ף בפתח ולא בסגול
 לב לו כִּי-אֲזַלֶּת יָד: טעם נסוג אחור לאל"ף בקמץ גדול והזי"ן אחריה בשווא נע
 לב לח וַיַּעֲזְרֶכֶם: העי"ן בשווא נח והזי"ן אחריה בשווא נע כדין שני שוואים רצופים
 לב לט רָאוּ | עֲתָה מונח לגרמיה ומיד לאחריו רביע⁸
 לב מ וַאֲמַרְתִּי: מלעיל הטעם במ"ם
 לב מא וַתֹּאחֲז: הוא"ו בשווא נע

⁵ הפרשה נקרא בשנת עה, אבל ממשיכה את הפרשיות משנת עד.

⁶ אע"פ שקדמה לה תנועה גדולה. מצאנו תנועה גדולה מוטעמת לפני חטף, ולפני שווא בנסוג אחור, ולפי המנחת שי בשם ערוגת הבושם גם השווא הזה הוא נע [בפסוק הזה נח לכל הדעות].

⁷ יש להזהר משמועות בשם גדולי תורה שלא דקדקו או אפילו ממש שיבשו במבטא מילים מסוימות. כאן מובא מה שנוכח. מעשה רב זה או אחר גדול ככל שיהיה לא יערער את הדברים

⁸ יש שאינם רואים בזה לגרמיה, אלא מונח ופסק

לב מב אֶשְׁכֵּר: שִׁי"ן ימנית (לשון שְׁכָרוֹת)
 לב מה וַיִּכַּל מִשָּׁה: כך היא ההטעמה ולא בזקף
 לב נ בָּהֶרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה עָלֶיהָ שָׁמָּה: תיבת בָּהֶרֶץ בפשטא. וְהָאֶסְף: סמ"ך בצירה ובמלרע, הטעם
 בסמ"ך. וַיֵּאסֹף: במלעיל וסמ"ך סגולה

הפטרת שבת שובה הושע יד ב-י ויש נוהגים להוסיף מיכה ז יח-כ ויואל ב טו-כז⁹

הושע יד

ב לְשׁוֹבָה: הטעם בשי"ן מלעיל
 ד וְלֹא-נֹאמַר עוֹד: טעם נסוג אחר לנר"ן
 ו שְׁרָשׁוּ: כולם בקמץ רחב
 ט לְעֶצְבִּים: הלמ"ד קמוצה. פְּרִיָּה: הפ"א סגולה
 י וַיִּבֶן אֱלֹהִים: טעם נסוג אחר לנר"ד. יִלְכּוּ בָם: טעם נסוג אחר לנר"ד הלמ"ד בשוא נע. יִכְשְׁלוּ
 בָם: טעם נסוג אחר לכ"ף. השי"ן בשוא נע.

מיכה ז

כ מִימֵי קֶדֶם: טעם נסוג אחר למ"ם הראשונה

יואל ב

יז לְמִשְׁלַב-בָּם: השי"ן בקמץ קטן
 כ אֶל-אֶרֶץ צִיָּה: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא להבליע את הצד"י שבסוף תיבת 'אֶרֶץ' עם
 זו שאחריה בתיבת 'צִיָּה'. בְּאֲשׁוֹ: האל"ף בשווא נח ולכן הבי"ת בקמץ קטן. וְתַעֲלֶה: הוא"ו בשווא
 כא אֶל-תִּירְאֵי: געיה בתי"ו והרי"ש בשווא נע, בדומה לו בפס' הבא אֶל-תִּירְאֵי והקורא בשוא נח
 יחשוש לשינוי משמעות. גִּילִי וְשִׂמְחִי: שתיהן במלעיל
 כב שְׂדֵי: שי"ן שמאלית
 כג וַיִּזְרַד: במלעיל
 כד הַגִּרְנוֹת הַגִּימָל נקראת בשווא נע, גם הקורא בחטף-קמץ יש לו על מי לסמוך
 כה הַיֵּלֶק וְהַחֲסִיל וְהַגֶּזֶם: טעם טפחא בתיבת הַיֵּלֶק

הרב בראון דסברג שבת בשבתו האזינו עד באופן טבעי, כששירה מתחילה ב"האזינו
 השמים ואדברה, ותשמע הארץ אמרי פי", הפרשנים מסבירים זאת באופן מטאפורי. רש"י
 קירב את הביטוי הזה למציאות, ואמר שהאזנה זו באה לידי ביטוי בגשם מהשמים,
 וביבול מהארץ. רס"ג הסביר שאלו המלאכים, שוכני השמים, ואנשים שוכני הארץ.

פעמים רבות ש"בעל הטורים" בפרושו הארוך, מחפש את ההסבר הריאליסטי ביותר.
 ביותר. כאן הוא מפרש, שכל המאזינים הם בני אדם: "כפי הפשט: 'האזינו השמים' –
 השמים' – פירוש: יושבי ה'ערים הגדולות בצורות בשמים'. 'ותשמע הארץ' – יושב הארץ,
 הארץ, פירוש: יושבי כפרים וערים הקטנים". ע"פ פירוש זה, העדים לשירה הם גויי
 הם גויי הארץ. לגויים יהיה תפקיד חשוב בשירה – להעניש את ישראל. (מעניין שהפעם
 (מעניין שהפעם הוא כותב את הפשט בפירושו הקצר והדרשני, ולא בפירושו הארוך).

⁹ אין מי שמוסיף את שניהם, יואל ומיכה, מוסיפים או את זה או את זה. חלוקת המנהגים שאני מכיר היא בין
 הקוראים מתוך נביא בקלף (ולכן גוללים ליואל, הסמוך) לבין הקוראים מספר מודפס (ולכן אפשר לעבור במהירות בכל
 מקרה)

הארוד). בין לפי רש"י, ובין לפי בעל הטורים, העדים אינם פאסיביים, אלא תפקידם תפקידם לאכוף את הברית, "יד העדים תהיה בו בראשונה". ישעיהו התנבא (א א) "שמעו שמים והאזינו ארץ". אם נמשיך את הקו שהתווה "בעל הטורים", אז בזמן ישעיהו, שוכני הערים הבצורות שבשמים היו עם ישראל. העדות והאחריות מוטלות בעיקר עלינו.

לב ד אליהוא (הגיגים¹⁰) אֶל אֲמוֹנָה וְאִין עֹל
צריך להזהר מאד בביטוי התיבות אל ואין, שלא יישמע כמגדף.

לב ז אליהוא (הגיגים) וַיִּגְדֹּף
מלעיל: הדקדקים היום נוהגים על פי אהרן דותן לקרא שוא-נח אחרי מרבית המקרים שיש שוא אחרי ההטעמה. לעומת התיבות האלה, משום-מה, אינם קוראים שוא-נח לתיבות כאלה המוקפות [כמו ויהי-ערב], למרות הדמיון הברור.

לב יג אליהוא (הגיגים) עַל-בְּמוֹתַי אֶרֶץ.
הקמץ בבי' במחלוקת. מסורת הספרדים בק"ג, וכן דקדקים רבים.
אלא ה' כנראה בא להורות דוקא כי הוא ק"ק. אברהם נפח כתב על ווין כאלה בחיבור על התנועות בעברית המקראית.

לב טו עֲבִית כְּשִׁית שאלת חכם: לרב אליהו השלום והברכה!
מזל טוב¹¹ ותברכו בכל הברכות שקראנו אתמו¹² (וגם בברכות שבתו"כ).
האם הדגש במלה כְּשִׁית הוא דגש קל או חזק.
בד"כ בתורה כאשר יש דגש בהברה לא מוטעמת (פרט למלים משה וְאֶמַר, ואביך קִנְיָ),
האותיות הן מבג"ד כפ"ת וע"כ אני שואל האם הן בדגש קל או חזק.
דגש זה מצוי בעקר בשירת הים (כמה פעמים).
בתנ"ך מוצאים כמדומני בעקר באות נו"ן כמו שְׁפִיתָ נְעוֹת וְאַחֲרֶיךָ נְרוּצָה ועוד. ע"כ השאלה.
העומד לנגדנו הוא שדגש אתי מרחיק ודחיק אינו בא בנחי ל"ה ול"ה. מלבד זאת דגש אתי-מרחיק בא רק בהברה מוטעמת, או לפעמים בהברה ראויה לגעיא.
השואל ציין כמה חריגים אפשר להוסיף גם בְּתוֹלְתֶיהָ נְוָגוֹת באיכה א ד. במקרא שמות כה כט וְעִשִׂיתָ קְעָרְתִּיו יש דגש חריג בקו"ף אחרי ל"ה, אבל שם המקום ראוי לגעיא, ויתכן שהדגש הוא בגלל הגרונות שאחרי הקו"ף. דוגמת בראשית יט יד / שמות יב לא קומו וְצִאָה או דברים ב כד קומו וְעָלוּ. כאן אין הסבר לדגש.
תשובתי שהוא כנראה דגש חזק.
דויד כוכב: זה אתי מרחיק.
אלו היה דגש חזק, הכיצד נמצאת תנועה גדולה בהברה סגורה בלתי מוטעמת?!

וגם אם לרוב אין אתי מרחיק בנחי ל"ה, שירה שאני, כמו גם מי כמוכה בשירת הים למרות שלרוב אין דחיק בחיריק.
תגובת השואל: אתי מרחיק בא גם באותיות שאין בג"ד כפ"ת ולכן אתי מרחיק הוא דגש חזק.

¹⁰ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=404>

¹¹ א"ה: לנישואי בתי צביה עם ר' שמעון פריד נר"ו

¹² ברכות פרשת כי תבוא.

יש מחלוקת מהו דחיק ומהו אתי מרחיק אך נלך על פי ההגדרה שהרב ליון בדפי ההיבטים על פרשת השבוע משתמש בה תדיר.

אינני מבין מה שכתבת, שזה אתי מרחיק ולא יכול להיות דגש חזק וכו'. כוכב: כבר נכתב שאין הבדל אמיתי בין דחיק ואתי מרחיק, כך שניתן להשתמש באחד השמות עבור כל הדוגמות למיניהן.

מה שכתבתי זה על פי שיטת הגר"א שדחיק/אתי מרחיק זהו דגש קל, ותפקידו להפריד מהמילה הקודמת. וזה מצוי גם באותיות חוץ לבגד כפת. בדומה לזה קיים דגש להפרדה באות נון שבמילה יהושע בן נון – בכת"י מסוימים. וכבר דובר בזה רבות.

השואל: גם אם אסכים אתך שאין הבדל אמיתי בין דחיק לאתי מרחיק עדין הדגש חזק.

מה שאתה תולה בגר"א שזה דגש קל כמדומני לא נכון.

נכון שהגר"א אמר שיש דגש קל בכל האותיות והשמיטוהו הסופרים, אך לא לגבי דחיק ואתי מרחיק הוא אמר זאת.

לגבי דגש שקיים בחלק מכתבי היד ביהושע בן נון (בנו"ן הראשונה של נון) אינו נוגע לענייננו (למרות שדובר בזה רבות ??).

בברכת כוח"ט

כוכב: ב'דקדוק אליהו (ספר הגר"א, ח"ב, עמ' רג) כותב במפורש שגם הדחיק ואתי מרחיק הם דגש קל. וכך עולה מדבריו גם במקום נוסף בספר משנת הגר"א.

בספרי הדקדוק של הגר"א לא תמיד ברור לי מה של הגר"א ומה של א"ל גורדון (או מהדירים אחרים), מקובל בשמו שדגש קל יכול לבוא בכל האותיות מלבד מי שאינן נדגשות. אלא שהסופרים השמיטוהו. הקושי של ידידנו ר' דויד לקבל שמדובר בדגש חזק הוא כי הוא מניח שכל דגש חזק סוגר הברה. להנחה זו יש סתירות. ואכמ"ל.

לב יז אליהוא (הגיגים) לא אֱלֹהִים.

אֱלֹהֵי עֲשֶׂהוּ – ברור כי הוא שם קודש.

אבל: לְשִׁדִּים לֹא אֱלֹהִים – לא ברור שהוא חול, כי הרי השלילה 'לא' מבלבלת אותנו: האם לא – אלה פירושו שאיננו אלהים של אמת? או שמא דומה הביטוי 'ואני אקניאם בלא – עם' בהמשך, ואז נפרש שהוא היפוכו של 'אלה', כלומר חול. כמו 'בלא אל' באותו פסוק. מנהג הסופרים לקדש שמות מסוימים 'על תנאי', אך גם זה מנהג בעיתי בעיניי.

לב כה אליהוא (הגיגים) גַּם־בְּחֹלֶל גַּם־בְּתוֹלָה

בכתר אר"ץ יש חלוקה לא הגיונית של השירה, וגם יוצרת בעיה באורך השורות. לולא האמנתי, הייתי בטוח שיש שגיאה.

א"ה: כך נראית שורה זו בכתר ארם צובה

עֲחָמֶת וְחֹלֵל עֶפֶר מִחוּץ תִּשְׁכַּל חֶרֶב וּמַחֲדִירִים אִימָה גַּם בְּחֹלֶל

גם במנהג תימן הכותבים שירת האזינו ב67 שורות אינם כותבים כן.

לב כח אליהוא (הגיגים) כִּי־גֹי אֲבָד עֲצוֹת הָמָּה ב' פתוחה, כי היא סמוכה לעצות.

לב לב אליהוא (הגיגים) עֲנִי־רוּשׁ.

נ' דגושה, במקום ב' דגושה. אינני מבין מהי 'תפארת הקריאה' שכינו חכמים את התופעה הזאת.

אליהוא (הגִּיגִים) כִּי־אֶזְלַת יָד

היום נוהגים רבים להשתמש בביטוי כאילו יש בו סמיכות, וא' בק"ק. אך קשה לפרש כן את הפסוק, ואזלת כנראה היא כמו 'אזלה', כלומר פועל נקבה בעבר. ולכן א' בק"ג.
לב מג **וְכִפֵּר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ**: ראב"ע: **וכפר אדמתו עמו** - יש אומרים (ראה רש"י) שהוא חסר ו"ו, והטעם: **וכפר אדמתו ועמו**. ובדרש (ראה מת"ד לב, מג), כי הארץ תכפר בעד עמו; גם הוא נכון בטעם, רק איננו מטעם המקום. ועוד, כי האדמה לשון נקבה, והה"א העד הנאמן, ותחתיו התי"ו, והנה איננו 'וכפרה'. ולפי דעתי שפירושו, שהעם יכפר על האדמה; כי כן מצאנו "אבנים שחקו מים" (איוב יד, יט). גם נמצא 'כפור' בלא מלת 'על', כמו "וחטאת אותו וכפרתהו" (יח' מג, כ). והטעם, כי ישראל יעשו נקמה בגוים, והם יכפרו על ארץ ישראל בעבור הדם ששופך בה, כמו "ולארץ לא יכופר..." (במ' לה, לג); והוא דבק בטעם המקום. או פירוש **וכפר** - כמו 'יטהר', וכמו "וכפרתהו" (יח' מג, כ); וכן אמר יחזקאל על סוף המלחמות: "וטהרו את (בנוסחנו ללא 'את') הארץ" (יח' לט, טז) - והנה ישראל יטהרה. הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא מעיר על זה

ועי' א"ע **וכפר אדמתו עמו** שהוא כמו אבנים שחקו מים ע"ש. ועי' תהלים מ"ט
אח לא פדה יפרה איש, פי' ראב"ע כי אח הוא הפעול, ובוה סותר למ"ש במאזנים
כי לא מצא שנכתב הפועל באחרונה רק אבנים שחקו מים. ועי' רי"ה, הקשה ממ"ש
בצחות גם מים תבעה אש, אך שם נודע הדבר מטעם כי תבעה היא בל' נקבה יחידה.

תהלים ז

דקדוקי קריאה תהלים ז

א	א שְׁגִיזֹן לבטא את היר"ד
ה	ה שְׁוֹלְמֵי רַע הטעם במ"ם, אין כאן נסוג אחור; הלמ"ד בשוא נע; וְאֶחָלָצָה לשים לב לקמץ בוי"ו; למ"ד בשוא נע; צוֹרְרֵי הרי"ש בשוא נע לא בחטף וכן בהמשך: צוֹרְרֵי
ו	ו יִרְדֶּף-אוֹיְבֵי המילים מוקפות, וגם בספרים שמשמיטים את החטף דינן כמוקפות. הרי"ש בפתח, ויש העמדה משנית ביר"ד שלפניה; וַיֵּשֶׁב הש"י"ן בצירי; לַעֲפָר הלמ"ד בסגול המורה על מיודע
ז	ז קוֹמָה ה' הטעם במ"ם במלרע
	יִרְדֶּף: הרי"ש בפתח!
ז	ז קוֹמָה:
ח	ח תִּסְבְּבֶךְ: כ"ף סופית דגושה
ט	ט שְׁפָטָנִי: הש"י"ן בקמץ קטן
י	י יִגְמַר-נָא: המ"ם בקמץ קטן
יד	יד לְדֹלָקִים למ"ד ראשונה בשווא ולא בפתח
טו	טו וַיֵּלֶד שֶׁקֶר: טעם נסוג אחור ליר"ד
טז	טז בָּרָה: במלרע!
יז	יז קִדְקְדוֹ שתי הקופ"ן מבוטאות כחולם למבחינים בין קמץ חטוף לרחב.

בגליון של תהלים ד הוסברה במקצת שיטת חלוקת הפסוק כדי להסביר את מהות ה"מפסיקים הנוספים".

ענה נתאר כללית תחילה את הפעלת המפסיקים הראשיים, ואת הטעמים הבאים בתחומם. הסילוק (סוף פסוק) "שולט" על כל הפסוק. הוא נקרא קיסר.

תחום הסילוק כלומר הפסוק כולו מתחלק לרוב ע"י אתנה, אם אין ב"שמאל"¹³ האתנה כדי חלוקה, כלומר מקום למפסיק אחר, בא במקומו רביע. בפסוקים שיש בהם עולה ויורד, שמאל העולה ויורד מתחלק ע"י אתנה (או רביע). שלושה אלה הם המלכים.

המפסיק הראשון בשמאל אתנה הוא רביע מוגרש או שלשלת גדולה, אחריו - מהפך לגרמיה. אלה המפסיקים הנוספים.

דוגמה לטעמים שהוזכרו כאן.

תהלים א א רְשָׁעִים עולה ויורד; וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד האתנה שמשמאלו; וּבְמוֹשָׁב לִצְיִים רביע מוגרש משמאל האתנה; לֹא יָשָׁב: סילוק - סוף-פסוק.

אתנה הופך לרביע רק אם יש אחריו שתי מילים קצרות או מילה אחת. דוגמה סח ד וְצִדִּיקִים יִשְׁמְחוּ יַעֲלֶצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיִשְׁשֻׁוּ בְשִׁמְחָה:

שלשלת בשמאל אתנה י ב בְּגִאֲוֹת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי יִתְפָּשׂוּ בְּמִזְמוֹת זֶן חָשְׁבוּ:

מהפך לגרמיה לשמאל רביע מוגרש: יח ז אֲשׁוּעַ יִשְׁמַע מִהִיכְלוֹ קוֹלִי וְשׁוֹעֲתִי לִפְנֵיךָ תָּבוֹא בְּאֲזִינוֹ: שימו לב, בפסוק זה יש עולה ויורד; לשמאלו - אתנה; לשמאלו - רביע מוגרש; ולשמאלו - מהפך לגרמיה.

אֲשׁוּעַ [עולה ויורד] יִשְׁמַע מִהִיכְלוֹ קוֹלִי [אתנה] וְשׁוֹעֲתִי [רביע מוגרש] לִפְנֵיךָ [מהפך לגרמיה] תָּבוֹא בְּאֲזִינוֹ:

א [שְׁנִיזִן לְדָוִד אֲשֶׁר-שָׁר לָהּ עַל-דְּבַר-כּוֹשׁ בֶּן-יִמִּינִי:]

שְׁנִיזִן תרגום: תרגומא דאודיתא [=ביאור ההודאה] התרגום הולך על דרך הדרש, יובא במפרשים.

רש"י: -מנחם (מחברת: 'גת') פתר, שגם זה אחד משמות הזמר על סם הכלי, וכן פירש "על שגיונות" (חב' ג,א). ורבותינו פרשו (שו"ט ז,ג): לשון 'משגה', שנתודה ונתפלל על השגיון שאמר סירה על מפלתו של שאול, כמה שנאמר "וידבר דוד לה'" וגו' (שמואל ב כב א); אבל עינין המזמור אינו מוכיח על כך, לפי שהוא מדבר על עסקי האומות: "ה' ידין עמים" (להלן, ט). ואומר אני, שאמרנו על עסקי ישיבי בנוב (ראה שמואל ב כא טז), שצא עליו על עונשו של שאול; כמו שפירשו רבותינו (שו"ט יח,ל), שאמר לו הקדוש ברוך הוא: על ידך נטרד דואג האדומי, על ידך נהרג שאול ובניו וכו'; כדאיתא ב'חלק' (סנה' צה,א). והפך דוד את תפלתו והתפלל שלא יפול ציד אויב. וכן פתרונו: 'משגה' שר דוד לה', על שגג לומר להקדוש ברוך הוא למסרו ציד אויב על דברי שאול שנהרג על ידו. דבר אחר: על שגיון כנף המעיל אשר כרת לשאול (ראה שמואל א כד ה).

ראב"ע: -יש מפרשים בו 'תענוג', כמו "תשגה תמיד" (משי' ה,יט); ויש אומרים (שו"ט ז,ג): "על שגגותיו" והנכון בעיני, שהוא על נועם פיוט שתחלתו שגיון, כמו שכותבין כותבי ספרד הפיוטין, יכתבו למעלה בתחלת טור הפיוט נועם פיוט ידוע.

כלומר לראב"ע כותר המזמור הוא הוראה איך לנגן אותו.

המאירי: הוא אחד מכלי הנגון, ולרוב עריבותו היה קרוי שגיון; כלומר: טיול ותענוג, מלשון "באהבתה תשגה תמיד" (משי' ה,יט).

על שימוש זה בפועל "לשגות" יש לציין את הרמב"ם במשנה תורה.

¹³ מכאן ואילך תבוא מילה זו ללא מרכאות, הכוונה למילים שבין האתנה לסוף הפסוק; ובדומה שמאל המפסיקים האחרים.

פרק י מהלכות תשובה הלכה ג, וכיצד היא האהבה הראויה: הוא שיאהוב את ה' אהבה גדולה יתרה רבה, עזה עד מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה בה תמיד--כאלו חולי האהבה, שאין דעתם פנויה מאהבת אותה אישה שהוא שוגה בה תמיד, בין בשוכבו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, ושוגים בה תמיד, כמו שציוונו, "בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים נה). והוא ששלמה אומר דרך משל, "כי חולת אהבה, אני" (שיר תשירים ב); וכל שיר השירים משל הוא לעניין זה.

ובהלכה ו, דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בליבו של אדם, עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל שבעולם חוץ ממנה כמו שציווה ואמר "בכל לבבך ובכל נפשך" אלא בדעה שיידעהו. ועל פי הדעה--על פי האהבה--אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה.

לפיכך צריך האדם לייחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעין לו את קונו כפי כוח שיש באדם להבין ולהשיג, כמו שביארנו בהלכות יסודי התורה. השגת הראב"ד: דבר ידוע וברור וכו'. א"א זה השגיון לא ידענו לאי זה דבר כיון, ואנו מפרשים אותו בשני ענינים לשון שיר כמו שגיון לדוד, וענין אחר בעבור אהבתה תשגה בענין של תשים אליהם לב.

כוונת הראב"ד לפסוק משלי ה, יט: אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעַלְתָּ חַן דְּדָיָהּ יִרְנָד בְּכָל-עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגָּה תִּמְדִּי: שלפי חז"ל הוא עולה על התורה, והוא מפרשו: בעבור אהבתה תשגה בענין של תשים אליהם לב.

עין למשל עירובין נד ב באהבתה תשגה תמיד - כגון רבי אלעזר בן פדת. אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי.

דברי-כוש לפי התרגום וחז"ל כוש הוא שאל. כבר ראינו ברש"י לעיל שאין כאן בקשת סליחה על התבטאות שאינה נכונה לגבי שאל.

ראב"ע שולל גם שדברי המזמור מכוונים כנגד שאל כאויב. -יש אומרים (שו"ט ז, יח) שהוא שאל, שהיה יפה, בדרך "כי אשה כושית לקח" (במ' יב, א). וזה רחוק בעיני, שיורידו מלת שבח לגנאי, וזה הפך 'סגיא נהור'. ומה שאמרו רבותינו ז"ל, שלא הזכירו לברכה שלא תשלוט בו עין הרע, רחוק הוא מאד. והנכון, שזה כוש היה יהודי וככה שמו, והוא מבני בנימן. כי רחוק שיאמר על שאל בחיר ה' (ע"פ שמואל ב כא ו): "הנה יחבל און" (להלן, טו).

רד"ק חולק: ואין טענתו טענה, שיאמר על שאל "הנה יחבל און"; ולמה לא יאמר כן? והנה אמר לו דוד בפניו: "מרשעים יצא רשע" (שמואל א כד יג), ואמר לו: "ונקמני ה' ממך" (שם, יב); ובדרש (שו"ט ז, א): לפיכך כנה שמו, לפי שכתוב "גם במדעך מלך אל תקלל" (קה' י, כ); ונכון הוא הדרש. תראה עתה כי הכל שוים כי על שאל נאמר המזמור הזה, לבד המפרש הנזכר. ומה שאמר על דברי - לפי שדברים ועניינים רבים היו לו עמו, ופעמים רבות חשב להרגו, כמו שכתוב: תחלה בהתחתנו עמו חשב להפילו ביד פלשתים (ראה שמואל א יח כא וא"י); אחר כן חשב להמיתו בביתו, וכשהיה עומד לפניו היה מטיל לו חניתו כמה פעמים (ראה שמואל א יח יא; יט, י); ואחר שנפרד ממנו גם כן פעמים רבות, כשהיה רודף אחריו (ראה שמואל א כג יד; שם, כה). ודברי כוש - פירושו 'ענייני'; כמו "על דבר הצפרדעים" (שמי' ח, ח), והדומים לו.

[הרב מלבי"ם: המבואר מדברי השירה הזאת, כי כוש זה רדף אחר דוד, ולקח עמו עדת לאומים, עדה ועם רב להלחם נגדו. ועצתו זאת היה לו למוקש, כי בבור כרה בו נוקש, ומצייר כאילו כוש ועדתו היה שבט אפו של ה' לענוש את דוד, אבל אחר שהביט ה' על מעשיהם הרעים וערך לנגדם צדקת דוד, שב אפו מדוד על עדת צורריו ונוקשו בבור כרו.

בן־ימיני: ר' מנחם המאירי: על שהיה משבט בנימין.
הביטוי 'ימיני' או בן־(ה)ימיני או בני ימיני לבני שבט בנימין נפוץ למדיי במקרא, גם נחלת בנימין נקראת 'בארץ ימיני' שמואל א ט כא. בדברי הימים א כז יב יש בזה כתיב וקרי: התשיעי לחדש התשיעי אביעזר הענתותי **לבנימיני לבן** | ימיני כלומר לפחות בחלק מהמקומות 'בן ימיני' אינו 'בן' שבט 'ימיני' (=בנימין) אלא חלוקת השם בנימין לשתי מילים.]

ב ה' אלהי בן חסיתי הושיעני מכל־דָּרְפִי וְהַצִּילֵנִי:
ראב"ע: חסיתי - פועל עומד, ולעולם דבק עם בי"ת.
א"ה: כמדומה ש'ולעולם' הוא לא בדווקא.
רד"ק: לא בעזרת אדם; לכך הושיעני מכל רודפי - הנסמכים עם שאול.
לדעת הרב מלבי"ם ישועה והצלה אינן שוות. **ההצלה מוסיף על הישועה, שגם כשהוא ביד האויב יצילהו מידו**

ג בן־יִטְרָף כְּאַרְיֵה נִפְשֵׁי פֶרֶק וְאֵין מְצִיל:
כיון שמדובר כאן באריה מובן שמדובר כאן בפעולת האריה כשמתנפל על טרפו.
הפועל פ.ר.ק בבנין קל הוא מלשון פדות כמו בראשית כז,מ: **וּפְרָקְתָּ** עָלָיו מֶעַל צֹאֲרָךְ: או תהלים קלו,כד: **וַיִּפְרָקֵנוּ מִצָּרֵינוּ** כִּי לַעֲוֹלָם חֲסָדֶךָ: איכה ה,ח: **עֲבָדִים מְשֻׁלּוֹ בָּנוּ פֶרֶק** אֵין מִדָּם: כאן פרוש זה לא יצלה.
רש"י: לשון "פרקו נזמי הזהב" (סמ' לז,ב). המקרא של רש"י הוא מבנין פיעל.
ראב"ע: **[פן יטרף - כל אחד מאויביו, כמו "בנות צעדה עלי שור" (בראשית מט כב)**
אפשר לפרש שעיקר התפילה היא על כוש בן ימיני, אע"פ שהזכיר אויבי בלשון רבים. ולזה מתכוון רד"ק בפירושו]
כי האריה יפסיק המפרקת.
"מפרקת" מצאנו אצל עלי הכוהן שמואל א ד יח: **וַתִּשָּׁבֶר מִפְּרָקְתּוֹ וַיָּמָת**. מצאנוה גם בלשון חז"ל.

[רד"ק: פן יטרף - זה לא יאמר על אויב אחר שהיה לו לדוד, אלא על שאול שהיה מלך; ועליו יאמר: פרק ואין מציל. ואמר כאריה - כי הוא גבור שבחיות ונקרא 'מלך' עליהם; ואם יפרק - אין מציל. ופורק - מענין "ופרקת עולו" (בר' כז,מ).]
המאירי: **[כלומר: אם ישיגני. ופורק ואין מציל - כלומר: יהיה פורק, ואין מציל מידו.]** הוא ענין שבדור והפרדת דבר מדבר וקעקוע אבר מאבר.
וְאֵין מְצִיל: לכאורה הכוונה שכאשר האריה מתקיף אין מציל ממנו. ראב"ע רואה כאן עומק: רק אתה, על כן למעלה "והצילני".
כלומר הושיעני כי אין מלבדך מציל מהרודף.
הרב מלבי"ם מבין ש**פֶּרֶק וְאֵין מְצִיל** אינו תיאור כללי על פעולת האריה, אלא פעולה בבינוני (הווה), האויב של דויד פורק עתה: **כאריה טורף, כי הלא כבר פורק את איברי ועדן אין מציל.**

ד ה' אלהי אם־עשיתי זאת אם־יש־עֹל בְּכַפִּי: למה מתכוון ביזאת?
רש"י: מה שמפורסם אחריו.
ראב"ע מפרש על פעולת האריה: שטרפתי ופרקתי. וטעם 'כף' - כי בה יכה האדם ויהרג.
ר' מנחם המאירי: אמר זה על שהיו מלשינים אותו לפני שאול להיותו מתנכל אליו, כמו שאמר לו דוד כשקרע לו כנף המעיל: "למה תשמע (בנוסחנו נוסף: 'את') דברי אדם

לאמר הנה דוד מבקש רעתך" (שמואל א, כד, ט); ועל זה היה מקלל עצמו ואומר: אם עשיתי זאת וגו'

הרב מלבי"ם: הנה כוש הזה נלכד במעשה ידי. ולא נהרג בידי דוד, והיו רבים אומרים שדוד היה סבה להריגתו, משיב לעומת זה, הלא גם אם עשיתי זאת, רצה לומר גם אם הייתי עושה זאת להרגו בידי, האם יש בזה עול בכפי במה שהייתי הורג את הבא להרגני?]

ה א-גמלתי שולמי רע ואחלצה צוררי ריקם: לפי פשוטו מתפרש שדויד אומר שעד כה רק גמל טוב אפילו לאויביו, והוא מתחייב שאם קרה שהתנקם במי שהציק לו הוא מוכן לסבול את המבואר בפסוק הבא.

שולמי ראי"ע: מהבנין ה'קל', אע"פ שלא נמצא מהבנין ה'קל' כי אם מה'כבד'. ויש אומרים (רקמה ע' סח): שהיה בשלום עמי. [במהדורת ונציה נוספה כאן מלה: שלומי'.]

מנחם מהבנין ה'קל' סלומי' כי אם מהכבד'

בכתב יד אוקספורד 364

יש טו"י מחסן חזק אע"פ שיש טו"י כי אם מהכבד ויט'

מצאנו פועל ש.ל.ם בבנין קל בכמה מקומות, איוב ט, ד: מִי־הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם: בראשית טו, טז: כִּי לֹא־שָׁלַם עֹזֶן הָאֱמֹרִי עַד־הַנֶּה: מלכים א ז נא: וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה יִשְׁעִיהוּ ס, כ: וַיִּשְׁלְמוּ יָמֵי אֲבִלָד: איוב כב, כא: הִסְכֵּן־נָא עַמּוֹ וַיִּשְׁלַם. כנראה כוונת ראי"ע למשמע של תשלומים.

ואחלצה צוררי ריקם: תרגום: ודחיקית מעיקי מגן [=לחצתי את לוחצי חינם]

רש"י: ואחלצה צוררי - שחפתי את חליצתו צָכְכָתִי את כנף מעילו; חס להשחית ולחללו ולהעמידו ריקם ובשנאה עשיתי? אלל להודיעו, שהיה מסור בידי להורגו ולא הרגתיו. ואחלצה - לשון הפשט בגדים. כלומר הכוונה כאן למקרה כריתת כנף מעיל שאול במערה, ואמנם דויד לא היה שלם במעשה זה עם עצמו. שמואל א כד ד-ה: וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת אֶת־כְּנָף־הַמַּעֲלִיל אֲשֶׁר־לְשָׁאוֹל בִּלְט: וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיָּדָב לֵב־דָּוִד אֹתוֹ עַל אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־כְּנָף אֲשֶׁר לְשָׁאוֹל:

[מצאנו בשמואל ב ב כא וְקָח־לָךְ אֶת־חֲלָצְתוֹ הַמִּתְפָּרֵשׁ בְּגָד וּלְפִי רַד"ק שם כלי-מלחמה, כאן

רש"י יוצר פועל ממילה זו, ומפרש ואחלצה צוררי ריקם... לשון הפשט בגדים!]

ראי"ע: וטעם ואחלצה צוררי ריקם - ואיך הייתי עושה רע לשולמי [ראי"ע ממשיך עתה לפי השיטה ששולמי הוא מי שהיה בשלום עמי], ואני אחלצה הצוררים והשונאים אותי שנאת חנם - וזה טעם ריקם, על דרך "ואני נסכתי מלכ"י" (תה"ב, ו); ורבי משה אמר, כי הו"ו כמו 'רק' (אלא), כמו "ועבדיך באו לשבר אכל" (בר' מב, י). ויש אומרים, כי ואחלצה - על דרך "וינצל את מצרים" (שמי' יב, לו); והוא רחוק.

הקשר עם ואני נסכתי מלכ"י כנראה עולה על שולמי כלומר שם מתפרש נסכתי במובן מיניתי נסיך, וכן שולמי - מי שעושה עמי שלום.

רד"ק: - לא די שלא גמלתי שולמי רע, אבל חלצתי מי שהיה צוררי ריקם, ובחנם הייתי מציל אותו; כמו שהציל שאול מיד אבישי, שהיה הורג אותו אם לא מנעו הוא, כמו שאמר "אכנו נא בחנית ובארץ" וגו' (שמואל א כו ח); וכן כשהיה במערה נאמר "וישסע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול" (שמואל א כד ז). וכמו וא"ו ואחלצה... ריקם, וא"ו "ועבדיך באו לשבר אכל" (בר' מב, י): "לא אדני" (שם), כמו שאתה אומר כי מרגלים אנחנו, אבל "ועבדיך באו לשבר אכל".

רד"ק אינו מפרש צוררי ריקם - מי ששונא אותי שנאת חנם כראי"ע, אלא חנם - לשוא - מה שחלצתי - הצלתי את צוררי.

הו"י של וְאַחֲלָצָה לפי המובא כאן מתפרש במובן אבל, כי אם לא כן הוא מקביל לגמלתי... רע במובן של עשיית רע, ועל זה אומר ראב"ע שהוא רחוק - לא מסתבר.

ו [יִרְדְּף־אוֹיְבוֹ נַפְשִׁי וַיִּשָּׁג וַיִּרְמָס לָאָרֶץ חֲגִי וַיִּכְבְּדוּי לְעֶפְרַיִם יִשְׁכָּן סֵלָה:]

יִרְדְּף - משונה למדי, המילה יִרְדּוּף מוכרת, אבל מניין הפתח ברי"ש? פועל זה גם בבנין פיעל ראה 1. ישעיהו יז, ג: 2. הושע ב, ט: 3. נחום א, ח: 4. משלי יא, יט: 5. משלי יב, יא: 6. משלי יג, כא: 7. משלי טו, ט: 8. משלי יז, ט: 9. משלי כח, יט: אבל אם כן הדל"ת בסגול או צירי. ברור שיש כאן צורה חריגה. גם טעם המרכא ביו"ד אומר דורשני!

ראב"ע: -יש אומרים (שלשה ספרי דקדוק ע' 55 'רום'; רקמה ע' קצא): 'יתרדוף' ואין צורך, כי אין שם דגש שתהיה התי"ו מובלע; ועוד, היה ראוי להיות 'יתרדף'.

[שאלה: אכן חיוג' כותב דגשות הדל"ת להתבלע התי"ו בו. האם ראב"ע חולק על הדגש או שסובר שמקום הדגש אינו בדל"ת אילו היה מחמת יתרדוף?

תשובה: כנראה לדעת ראב"ע הרי"ש הייתה צריכה להדגש כמו בהתפעל פ"א הפועל ד, ט, ת. והדגש בדל"ת רחוק מדי. אין לנו סיבה להניח שהוא שולל את הדגש.]

קושיה פשוטה יותר יכול להקשות על שיטה זו, הלא כאן מדובר בפועל יוצא, למה לשלב כאן את בנין התפעל? וכן הקשה הרד"ק במכלול.

המאירי: מורכב מפעל 'הקל' ומפעל 'הדגוש' [=פיעל], כלומר, שירדוף הוא וִירְדֹף אחרים אחר, וישיגני.

רד"ק: המלה הזאת מורכבת מפעל 'קל' ומפעל 'הדגוש'; כי מן ה'קל' יאמר 'ירדף' (דב' יט, ו), ומן ה'הדגוש' יאמר 'ירדף' (ראה נח' א, ח ואִבְיִי יִרְדֹּף-חֶשֶׁד); והורכבה המלה משניהם. וטעם ההרכבה: אומר, כי האויב יִרְדֹּפֶהוּ בעצמו ויִרְדֹּפֶהוּ לאחרים, שיאמר לאחרים שירדפוהו; כן שאול היה רודפו ומרדפו לישראל.

בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר עמ' 227 בדברו על "טעמים משניים" (טעמים נוספים לטעם העיקרי במילה)

גם מרכא הבא כטעם משני מצוי בדרך כלל בראש התבה; אך הוא יכול לבוא בכל הברה, בתנאי שיש חציצה בינו לבין הטעם: אם הוא בא בתבת מפסיק יש חציצה של תנועה אחת לפחות... ואם הוא בא בתבת משרת די בדרך כלל בחציצה של שוא נע... העובדה שגם חציצה של שווא נע מספקת לפעמים תלויה בכלל אחר שנאמר במרכא משני: שוא נח הבא אחרי מרכא משני הופך לשוא נע... ויוצא מכלל זה שווא נח הבא לפני ... בג"ד כפ"ת הדגשות... ומסתבר שאין כח למרכא אלא להניע את הנח, אך אין לו כח לרפות את הדגוש. ע"כ מהספר טעמי המקרא.

ראוי לציין שהרבה פעמים 'געיא' במהדורות הנפוצות של המקרא כולל דותן, מסומנת כמרכא במהדורות ברויאר ובכתר בר-אילן¹⁴. לפעמים זה עניין של מחלוקת בקריאת אותו סימן, ולפעמים מחלוקת על הטעם באותו מקום.

עד כה ראינו שגעיא לפעמים הופכת את השווא באות שאחריה לנע, ואת השווא לחטף (פתח ע"פ רוב, אבל לפעמים חטף קמץ ואפילו חטף חירק!). במקרים האלה ודאי שהדגש הקל בבג"ד כפ"ת יעלם! אבל גם ללא הפיכת השווא לנע הגעיא משמיטה דגש קל למשל בראשית לב יח יִפְגֹּשֶׁךָ השווא בפ"א נשאר נח אבל הגימ"ל רפויה.

כאן מתברר שבטעמי אמ"ת כח המרכא להשמיט דגש פחות מכח הגיעיא¹⁵!

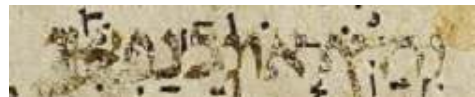
¹⁴ צוין כאן כמה פעמים שהמרכא בתבת התביר מסומנת ברוב המהדורות געיא, אע"פ שלפי כללי הטעמים הטעם המשני הוא מרכא!

¹⁵ התימנים מבטאים את הגימ"ל בחירק.

ונמשיך בדברי ר"מ ברויאר שם בהערה 21, במקום אחד הפך שווא נח לנע לפני בג"ד כפ"ת דגושה: יִרְדֹּף שהוא במקום יִרְדֹּף – יִרְדֹּף. אך זהו יוצא מן הכלל הבא ללמד על הכלל. שכן הואיל ולא רצו לרפות את הד' בעקבות הנעת השוא, ביטאו את החטף (=שוא נע) כפתח גמור; וכך חזרה הד' להיות דגושה; אלא ששוב לא היה זה דגש קל, אלא דגש חזק. ע"כ.

נראה לומר שכיון שבחריג עסקינן, נראה יותר לראות את הדגש בדלי"ת כדגש קל, ואת תנועת הפתח ברי"ש כעין הפתח של ויחַד או שְׁמַעְתָּ, שמשאיר את הדגש באות שאחריו דגש קל. אף על פי שיש לחלק בין המקרים, מסתבר כן לענ"ד. לפי שיטה זו אין צורך להדחק בהרכבת קל ופיעל. וכפי הנראה גם ראב"ע מסכים לפירוש זה.

בענין טעמי מילה זו: בתוכנת כתר בר-אילן, יִרְדֹּף- מרכא ביו"ד געיא בדל"ת ומקף, כך גם אצל ר"מ ברויאר (ללא המקף). בתנ"ך קורן למשל: יִרְדֹּף הטעמה "מסתברת" יותר הטעם כלומר המרכא בדל"ת והגעיא במקום הראוי לה בהברה השנייה שלפי ההטעמה. גם במהדורת דותן לפי כ"י לנינגרד הטעים כן. כך נראית מילה בכתר ארם צובא הדיו של המילים מטושטש, אבל הדיו של הניקוד והטעמים שנעשו ע"י אדם אחר ניכר למדי. לשמאל החירק

שתחת היו"ד רואים מרכא, גם מי שאינו מומחה יראה את הנטייה לצד שמאל של הקו משמאל החירק, זו מרכא, לא געיא; לשמאל המרכא יש ניקוד פתח של הרי"ש, ומשמאלו - קו ישר מאונך עם קצת נטיה ימינה. זו געיא, לא מרכא. אחרי המילה רואים מקף בינה למילה הבאה - אויב. אעתיק בזה ממה שהבאתי בקובץ הראשון על תהלים א.

בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר בפרק ט הדן בטעמי אמת עמ' 229 בסעיף 27: האמור בצינורית (לעיל 33) אמור גם במהפך ובמרכא המשמשים כטעמים משניים: נוהגים להשמיט את המקף שהיה ראוי לבוא אחריהם.

ובעמ' 231: תיבה המוטעמת במהפך או במרכא משני - מוטעמת לפעמים רק בטעם המשני בלבד, ואילו הטעם העיקרי מושמט. לדוגמא הוא מביא את הפסוק ממשל: אֲנֹשִׁי אָדָם שִׁמְעָ לִי

והוא ממשך: בדוגמות אלה נראה הדבר כאלו מרכא משרת כאן כטעם עיקרי בתיבה משלו; אלא שהטעם נסוג לראש התיבה בניגוד לכל כללי נסיגת הטעם.... ובכל הדוגמות האלה נסיגת הטעם לראש התיבה איננה מובנת כלל. משום כך נראה שבכל הדוגמות האלה הושמט הטעם העיקרי שהיה ראוי לבוא אחרי המרכא ונמצא שהמרכא איננו משרת כאן כטעם עיקרי בתיבה משלו אלא הוא טעם משני בלבד.

ובעמ' 235 בסוף סעיף 34: אלא מוטב לומר: התיבה מוטעמת במהפך או במרכא משני שאין לאחריו טעם עיקרי; ובדרך כלל געיא או געית שוא באה במקום הטעם העיקרי.

אנסה להסביר ולו רק כי יתכן שחלק מהקוראים חוששים מכל הנושא שנקרא "טעמי אמ"ת". לדעת ר"מ ברויאר אין הטעמים במילים מסוימות בתהלים מראים על מקום ההטעמה. באותן מילים אם נטעים "לפי הטעמים" הרי מקום ההטעמה הוא במקום בלתי אפשרי מבחינה דקדוקית. ¹⁶ לַעֲשׂוֹת-רְצוֹנָךְ אֱלֹהֵי חַפְצִי (מ ט), יִרְעֲשׂוּ הָרִים (מו ד).

¹⁶ דוגמה זו (של ברויאר) אינה מובנת כי המילים מוקפות. אמנם ב"טעמי המקרא" הן אינן מוקפות. אבל במהדורות המקרא הן מוקפות.

ע"פ מה שברויאר מביא בדעת מקרא כא"צ יחיד שמסמן מקף, נוסף לכך המילים נחשבות מוקפות גם ללא המקף.

וישג ויךמס [ראב"ע: בעבור הקלון].

רד"ק: - ואם ישיגני, **ירמס לארץ חיי**, כי לא יניחני שלא יהרגני; ותחסר מלת 'אם', כמו "ונתן לכם... לחם צר" (יש' ל, כ), שפירושו: ואם נתן לכם; "ותמאן לשלחו" (שמי' ד, כג) - ואם תמאן. ו"ו **וירמס** כפ"ה רפה בלשון ישמעאל [ביטוי נפוץ בפירוש ראב"ע, משמעו הוא כעין "או אז" או "אזי"]. או פירושו: הוא חושב בנפשו כשרודף אחרי, שישג לי...

וכבודי אדונים (דונש) הלוי מביא את פירוש רב סעדיה גאון וחולק עליו

41 ואמר בפחרון **וכבודי לעפר ישכן סלה**. (Ps. 7, 6) כי כבוד

הגוף הוא הנפש. וזו טעות גדולה לפי שהנפש היא המרגלית אשר לא תשורנה עין ולא תקבר בעפר אלא הגוף כדכתיב וישב העפר וגו'. (Koh. 12, 7) ואני אבאר כי הגוף הוא כבוד הנפש והודה והמעמדה. כדכתיב במזמור ברכי נפשי את ה'. (Ps. 103, 1, 2) ער שאמר לנפש המשביע בטוב עריך. (Ps. 103, 5) כלומר גופך והוא עריך. וכי כאשר יי הגוף ערי הנפש וכבודי לעפר ישכן סלה (Ps. 7, 6) על הגוף נאמר ולא נאמר על הנפש. הוהר בני וחקר ואזן כל מלה במשקל. כי דעה וחכמה ושכל לנכון נקל. ואל תקבל כל פחרון מעות ומעקל: ראב"ע כדרכו בא להגן על רס"ג.

לח) וכבודי לעפר, (תפליס ז') אמר הגאון כי כבוד הגוף הוא

הנפש, ויאמר ר"א כי זאת טעות גדולה, רק הגוף הוא בעבור הנפש כמו המשביע בטוב עריך, ויקס ר' טשה הכהן לפרש אל תחר כבודי, כמו נפשי, כי מנהג נביאים לכפול הטעם במלת אחדות, ואז קס ר' יהודה בן בלעם וילעג עליו כי איך יהיה הכבוד נפש, וכתוב וכבודי לעפר ישכן סלה, והנפש לא תשכון בעפר? אח"כ הודו ר' אדונים ור' יחודה שאין ספק כי הכבוד הוא הנפש כשהוא נכבד משני חלקי האדם שהם הנפש והגוף, הלא תראה שכתוב למען יזמרך כבוד, ויגל כבודי, ואחריו אף בשרי ישכון לבטח שהוא הגוף ואין זה כפל לשון כי מלת אף תוכיח, ואסיר טעות ר' יהודה כי כתוב דבקה לעפר נפשי דרך משל, ואמר כי המשביע בטוב עריך, נפשך, כמו תשבע נפשי.

משמעות המילה כבוד בתהלים היא "נפש". התרגום מיתרגם ויקרי, כלומר תרגום מילולי. ראב"ע: **וכבודי** - טעמו: הנפש, כמו "בסודם אל תבא נפשי", וכנגדה: "אל תחד כבודי" (בר' מט, ו); וככה "שמח לבי ויגל כבודי", ואחריו: "אף בשרי ישכון לבטח" (תה' טז, ט) - שהוא הגוף. על כן טעה רבי יהודה בן בלעם, שאמר **שכבודי** הוא 'גופי'; והלוא ידע אם לא שמע (ע"פ יש' מ, כח¹⁷), כי האדם מורכב מנפש וגוף, והחלק הנכבד - הנפש; על כן מלת 'כבוד'. והביאו בצרה הזאת, בעבור שמצא **וכבודי לעפר ישכן סלה**, והנפש אינה יורדת לעפר. והכתוב הוא על דרך משל, וככה "דבקה לעפר נפשי" (תה' קיט, כה).

מבשר עזרא (ר' משולם ראטה): **וכ"כ פ' ויחי אל תחד כבודי, ועי' בהקדמת בעל המאור.**

¹⁷ בהפסרת לך-לך ישעיה מ כח הלא ידעת אם-לא שמעת ראב"ע שם: **הלא ידעת** -בשקול הדעת, כי בראיות גמורות ידע המשכיל את בוראו. **אם לא שמעת** - שיהיה מאמין בדברי המשכילים [=המלמדים].

ראב"ע בראשית מט ו: ויאמר רבי משה הכהן הספרדי, כי כבודי כמו נפשי; ורבים בספר תהילות כמוהו; ויפה פירש, כי הטעם הוא כפול בדרך הנבואות: רד"ק: **וכבודי** הוא נפשי, ומחשבתו, **שישכן כבודי לעפר**. ואע"פ שהנפש לא תשכן בעפר במות האדם, הוא על דרך משל, כמו "דבקה לעפר נפשי" (תה' קיט, כה). או: לפי מחשבת האויב, שלא יחשוב שיש לנפשי תקומה אחר המות, כי יחשבני שאני רשע ואיש דמים. ומלת **סלה** - פירשתיה (תה' ג, ג), שהיא הרמת הקול בנגון, ואין לה טעם בענין שהיא בו; ואינני צריך לפרש אותה בכל מקום.

ז [קומה ה' באפך הנשא בעברות צורכי ועורה אלי משפט צוית:

רש"י: **קומה... באפך** - על שנאי, כמו יסני ואחיו ופלשתים (ראה ש"צ כא, טז וא"י), ולא למסר זידס; **והנשא** - והתפאר להראות נקמת עצרה בהתעצבך עליהם; **ועורה אלי**, שאוכל לעשות זהם **משפט** - נקמה אשר **צוית**; והיכן **צוית**? "תרועס בשבט צרזל" (תה' ז, ט); "ואיבתי את אויביך" (שם' כג, כז); זה מלאתי במדקס (ראה שו"ט ז, ז).

בעברות רבים של 'עברה' הוא עברות. מצאנו מילה זו בשני מקומות נוספים 1. איוב כא, ל: **כי ליום איד יתשד רע ליום עברות יובלו**: 2. איוב מ, יא: **הפץ עברות אפך וראך כל-גאה והשפילהו**: אצלנו הוא בצורת סמיכות, ובאיוב מ יא צורה דומה של סמיכות. לפי התרגום "אתנשל ברוגזא על מעיקי" מתפרש ללא סמיכות: **התנשא בעברות** [על] צורכי.

כך פירש ר' ישעיה מטראני: **הנשא בעברות על צוררי** - להנקם מהם. [ראב"ע: בעבור עברותם קום כנגדם **באפך**. ויש אומרים (רס"ג תהלים), שתכעיסם עד שתהיינה להם **עברות**. ויש אומרים (רש"י): **התנשא** בהתעברות **צוררי**. אמר רבי משה: **ועורה אלי** - ועורר **אלי** משפט שגזרת, שתסב מלכות שאול; כי שאול לפי דעתו כוש (ראה לעיל, א), או פחד להזכיר בשמו הנודע. ובן בלעם אמר: עורר מה שדנת להושיעני. ועל דעת אלה תהיה גזרת **ועורה** - מהפעלים היוצאים, בדרך מלת 'שב', שהיא פעמים יוצאת ופעמים עומדת. והנכון בעיני, כי **ועורה אלי** - מלה עומדת, ויחסר כ"ף ממשפט, כמו "ועיר פרא אדם יולד" (איוב יא, יב).

רד"ק: **קומה** - מלרע, והטעם במ"ם. אמר: **קומה ה' באפך** על הרודפים אותי לקחת נפשי, **הנשא בעברות צוררי** - בעברתך עליהם, כמו שאמר: **באפך**. או פירושו: **בעברות** שיש לצוררי עלי, **הנשא** אתה עליהם והצילני מידם. **ועורה אלי משפט צוית** - עורה אלי במשפט אשר **צוית** עלי, והוא משפט המלוכה.]

ח¹⁸ ועדת לאמים תסובבך ועליה למרום שובה:

רש"י: אם יחזרו אחריך גייסות של אומות להושיעם, אל תשמע לקולם; התרחק מעליהם וקום וסב במקומך **למרום** (ראה שו"ט ז, ז) / **דבר אחר: למרום שובה** - להראות להם סידך עליונה. ראב"ע: וכאשר תשמע **עדת לאומים** המשפט שעשית, יבואו מאפסי ארץ, וזה טעם **תסובבך**. וטעם **ועליה למרום שובה** - שישבו אל השמים לשבת על כסא המשפט, על כן אחריו "ה' ידן עמים" (להלן, ט). גם הוא נכון, שהיו עם "כוש" (לעיל, א) עבדים מהגוים, וסובבו את דוד כאלו סובבו את השכינה; כי הוא עבד השם וחסי בו, כאשר הזכיר בתחילת המזמור (פס' ב). **ועדת** - פירשתיו. וטעם **ועליה** - שיתנשא עליהם ויראה להם כוחו. רבי משה אמר, **שעדת לאומים** הם ישראל; וטעם **ועליה למרום שובה** - שיגביהנה למרום. ואין לפירוש הזה טעם או ריח.

¹⁸ מכאן ואילך הכל חדש.

רד"ק: ועדת לאומים - אמר עדת בכלל, ואמר לאומים בפרט; עדת היא עדת ישראל הכוללת אותם כלם, לאומים הם שנים עשר שבטי ישראל. ונקראו 'לאומים', 'גוים', 'עמים'; כמו שאמר יצחק ליעקב: "והיית לקהל עמים" (בר' כח, ג), וכן אמר האל ליעקב: "גוי וקהל גוים יהיה ממך" (בר' לה, יא); הנה תראה, כי קורא אותם 'גוים' ו'עמים' כנגד השבטים, וקורא אותם 'קהל' ו'עדה' (ראה שמ' יב, ו), כי השנים עשר - קהל אחד ועדה אחת. ואלו היה אומר לאומים על אומות העולם, לא היה אומר ועדת, כי לא יכלול אותם עדה אחת, כי כל לאום ולאום עדה בפני עצמה.

על כן הטועים הנוצרים טעו, שמפרשים המזמור על ישו, ומפרשים ועדת לאומים - על הגוים ששבו לאמונתו; ואמרו ועליה למרום שובה, לאות כי ירד לקחת בשר. ואתה תשיב להם תחלה, כי המזמור מפרש בראשו על מי נאמר¹⁹; ועוד, כי התפלה לשוא אם הוא אלוה, ואם היתה תפלתו על הבשר - לא הועילה תפלתו. ואם יאמרו לך: כך היה רצונו שיתלה - אם כן סכל היה, שהיה מתפלל על דבר שלא היה רוצה. ועוד, כי רוב המזמור ידבר על אויב אחד, והוא - אויבים רבים היו לו. ועל לקחת הבשר כבר כתבתי לך במזמור השני מה שתשיב להם (ראה תה' ב, יב)²⁰. ולפירושנו יהיה פירוש הפסוק כן: ידוע היה בישראל כי דוד נמשח למלך, והיה ידוע גם כן כי על פי ה' משחו שמואל. ובמקום שנמשח הכירו הכל, כי לא עשה שמואל מדעתו; כי בבוא אליאב הגדול מאחיו אמר "אך נגד ה' משיחו" (שמואל א, טז, ו), שהיה סבור כי הוא היה המלך; עד שבא הקטן ואמר לו האל: "קום משחחו כי זה הוא" (שם, יב). אם כן, הרודף אחרי דוד כרודף אחרי האל יתברך, והסובב אותו לתפשו, כסובב האל יתברך. ומפני זה אמר: תסובבך, על דרך שאמר הנביא "כי הנוגע בכס כנוגע (בנוסחני: נגע) בבבת עינו" (זכ' ב, יב). ואמר: ועליה למרום שובה, כמו שאמר "קומה" ו"הנשא" (לעיל, ז), והכל דרך משל. כי כשיעבר על פשע האדם, כאלו ירד ממקום יכלתו וממכון משפטו; וכאשר יפקד עונו וישפטנו, כאלו יקום וינשא וישוב למרום במקום המשפט; וכן נאמר בנקמת פרעה "כי גאה גאה" (שמ' טו, א).

ר"מ המאירי: וקרא האויבים, להיותם אוכלוסין מרובים, עדת לאומים - כי כל השבטים נקראו "לאומים" (בר' כז, כט) ו"עמים" (דב' לג, יט ורש"י שם) ו"גוים" (בר' לה, יא). ואמר: ועדת לאומים שתסובבך - רוצה לומר, שיקיפוך להלחם בך; כי הנלחם עם משיח ה', יאמר עליו שהוא נלחם עם האל; כדרך "בהצותם על ה'" (במ' כו, ט), וכענין "הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו" (ראה זכ' ב, יב). אמר עליהם: ועליה למרום שובה - והוא יתירה - כלומר: סלק שכינתך והשגחתך מהם; כענין "אלכה ואשובה אל מקומי" (צירוף של הו' ב, ט, ודה, טו)²¹. או פירושו: למרום שובה - לשבת על כסא דין, לדונם ולשפטם. ר' ישעיה מטראני: ועליה למרום שובה - מלשון "בשובה ונחת תושעון" (יש' ל, טו); כלומר: תשקיט ותשרה שכינתך עליה בעמדך למרום, לשמים.

ט ה' יִדִּין עַמִּים שְׁפִטָּנִי ה' כְּצִדְקִי וְכִתְפִי עָלַי: היש קשר בין הרישא (שלוש המילים הראשונות) לסיפא?

רש"י: הפוך הדין מעלינו ותנהו על האומות (ראה שו"ט ז, ח); ידין - לשון ייסורין. שפטיני ה' כצדקי - ואת ישראל שפוט לפי מעשים טובים שצידם ולא לפי העצירות (ראה שם).

¹⁹ לו דבר המזמור על ישו לא היתה כותרת המזמור על דברי כוש בן ימיני.

²⁰ ואם יאמרו לך: כנגד הבשר אמר, אחר שלקח מאלהות הבשר, ואמר לבשר שישאל ממנו ויתן גוים נחלתו - לא היה זה, כי הבשר לא היה לו מלכות ולא שום שולטנות על גוי מהגוים, אבל היה נבזה כל ימי היותו. ואם יאמרו לך כי על האמונה, שקבלו אמונתו, הנה רוב העולם, בין יהודים וישמעאלים, שלא קבלו אמונתו.

²¹ הושע ה טו אֶלֶךְ אֲשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי כַּמַּעַט כִּלְשׁוֹן הַמַּאֲרִי כֵּאֵן. אֶלְכָּה וְאֲשׁוּבָה לְשׁוֹן הַרְשֵׁעַ ב ט.

ראב"ע: אמר רבי משה, כי טעם **שפטני** - קח משפטי מחומסי. והנכון בעיני, כי אתה חשם, שופט הארץ, **שפטני** כפי צדקי, כי לא גמלתי כוש (ראה פירושו לעיל, א) רעה.

רד"ק: **ה' יִרְדֵּן עִמָּיִם** הם ישראל, כמו שפירשתי "לאמים" (לעיל, ח). ופירוש **ידין** - שיקח דיני מהם; וזהו שאמר: **שפטני**... **כצדקי וכתמי עלי**, כי אני אין לי עון, ולא חטאתי להם כדי שישנאו אותי. ולא אמר על כלם, אלא על הרעים שבהם, שהיו שונאים את דוד בחנם.

ר"מ המאירי: **ה' ידן עמים** - והוא לשון הווה: אתה, ה', הדן עמים, כל אחד כפי מעשיו, **שפטני** - כלומר: **שפטני** בדין ובמשפט. ואמר אחר כך: **ה' כצדקי וכתמי עלי** - כלומר: **כצדקי וכתומי** יבוא עלי.

סוף דברי המאירי מנוגדים לפיסוק הטעמים. לפי הטעמים מתחלק הפסוק כך: **[ה' יִרְדֵּן עִמָּיִם] [שְׁפָטְנִי ה' כְּצַדְקִי וּכְתָמִי עָלַי]:** הצלע שאחרי העולה מתחלקת כך: **[שְׁפָטְנִי ה'] [כְּצַדְקִי וּכְתָמִי עָלַי]**.

הרב מלבי"ם: אחר **שידין ה'** ויבקר את הכלל כולו ויערוך מעשה אלה נגד אלה, אז עת תשפטני במשפט הצרופי הזה מעשי מול מעשיהם. אז **שפטני ה' כצדקי וכתומי עלי**, כי לנגדם אצא צדיק בדיני.

הרב מלבי"ם מבחין בין דין למשפט: הדין הוא שמוע הטענות, והמשפט הוא גמר הדין, ובא גם על קיום הפסק דין והעונש ובדוד כבר היה הדין רק העמים ידן עתה לראות גם על זכויותיהם נגד דוד. ואז יהיה המשפט והגמר דין של דוד באופן אחר: **כְּצַדְקִי וּכְתָמִי**. הצדק הוא במעשה, והתמימות הוא בלב, וגדרו שמעשיו בלא נטיה ובלי פניה חיצונית, ודוד הגם שהיה לו חטא בפועל לא נלוז מתמימותו, לכן אמר **כתומי עלי**.

י יִגְמַר-נָא רַעוּ רְשָׁעִים וְתִכְוֹנֶנּוּ צַדִּיק וּבְתֵן לָבוֹת וּכְלִיּוֹת אֱלֹהִים צַדִּיק:

רש"י: **ותכונן צדיק ובוחר לבות** אלה, ויודע מי הוא צדיק שתכוננהו. **אלהים צדיק** - כן שמך. ראב"ע: **יגמר נא רע** - הוא הפועל, ורשעים - הם פעולים. ויש אומרים (רס"ג תהלים), שיסוד **רע** - רשעים. אמר רבי לוי, כי וי' **ובוחר לבות וכליות** - נוסף, ואיננו רק טעמו: אתה תדע מי הוא צדיק או רשע. וטעם **כליות** - כנוי לסתרים, כמו הכליות שהם נסתרים. וטעם **אלהים צדיק** - כנגד **ותכונן צדיק**.

לדעת ר' לוי אין כאן וי"ו החיבור, כי קטע הפסוק אחרי צדיק אינו מוסיף על תחילת הפסוק; ראב"ע חולק, כי כאן מציין המשורר שהקב"ה בוחר לבות ויודע למי לגמור רע ואת מי לכוון. רד"ק: **יגמר נא** - הרע שעושים ושחושבים הרשעים יגמר אותם ויכלה אותם. **ותכונן צדיק** - והצדיק, תכונן דרכו ומחשבתו ותסייע אותו. ואמר זה על עצמו ועל הצדיקים שהיו בישראל. **ובוחר לבות וכליות אלהים צדיק** הוא, שהוא **בוחר לבות** ויודע מחשבות האדם; הוא יודע הצדיקים והרשעים, כי הרבה בני אדם מראים עצמם טובים ואינם כן. והוא **אלהים צדיק**, רוצה לומר: שופט בצדק.

לרד"ק **אלהים צדיק** לשון דיין ואינו קודש.

ר' מנחם המאירי: **יגמור נא רע רשעים** - רוצה לומר: יכלה אותם רע. ואין מן התמה אם אמר זה על שאול ועל עוזריו, שכבר אמר לו בפניו: "מרשעים יצא רשע" (שמואל א, כד, יג), וכן "ונקמני ה' ממך" (שם, יב). **ותכונן צדיק** - רוצה לומר, שתעמידהו על מכונו; והוא, שתכונן כסא מלכותו. **ובוחר לבות וגו'** - כלומר: ואם יהרהר אדם עלי, על צדקי נפשי (ע"פ איוב לב, ב), רוצה לומר: כשאני קורא עצמי 'צדיק', הנה **אלהים צדיק** - רוצה לומר: האל, שאין בו שום עול (ע"פ דב' לב, ד), **בוחר לבות וכליות** ויודע מי הוא הצדיק.

נראה לפרש **יְנַמְרָא לָעוּ רְשָׁעִים** בחילופי ל-ר, כלומר יגמול רע. אך לא ראיתי כן במפרשים.

יא **מִנִּי עַל-אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׂרָאֵל**: ראב"ע: הוא לא יעשה מלחמה, כי על השם הוא נשען, כי הוא מושיע. ישרי לב - כנגד "ובוחן לבות" (לעיל, י).
רד"ק: מגינו על אלהים - היה לו לומר: 'מגני אלהים'; מהו על? אך פירושו: מבטחי ומשעני הוא על אלהים שיהיה מגני, שהוא מושיע ישרי לב.

יב **אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צְדִיק וְאֵל זֶעַם בְּכָל-יוֹם**: רש"י: שופט שהוא צדיק, לשפוט לזק. זועם בכל יום - כשנראה מעשה הרשעים.

ידוע דרשת התלמוד הבבלי בברכות ז א וע"ז ד א: דתניא: ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו? - רגע. וכמה רגע? - אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה, וזו היא רגע, ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה [במדבר כד טו]: ויודע דעת עליון. השתא דעת בהמתו לא הוה ידע - דעת עליון הוה ידע? אלא: מלמד, שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל [מיכה ו ה]: עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וגו'. מאי למען דעת צדקות ה'? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי - לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט; והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק [במדבר כג ח]: מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', מלמד, שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו? - רגע. וכמה רגע? - אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: רגע כמימריה. ומנא לן דרגע רתח? - שנאמר [תהלים לו]: כי רגע באפו חיים ברעונו. ואי בעית אימא, מהבא [ישעי' כו כ]: חבי כמעט רגע עד יעבר זעם.

ראב"ע: אלהים. יש אומרים (רס"ג תהלים), כי צדיק - פעול; גם ישפוט אשר יזעום ה' בכל יום; והטעם: הוא שופט תמיד. ולפי דעתי, כי צדיק - תאר לשופט, ואל זועם - השם זועם בכל יום, קשור עם הפסוק שהוא אחריו, "אם לא ישוב" (להלן, ג), ותחסר מלת 'אשר', כמו "עם לבבכם שלם" (ראה ד"ה ב, טז, ט); כאילו הוא 'ואם לא ישוב חרבו ילטוש'. ויש אומרים, כי אל כמו 'אלה', על דרך 'אל נולדו להרפה' (בנוסחא: להרפא; ד"ה א, ב, ח)²², ותשוב מלת אל למלת "רשעים" שהיא למעלה (לעיל, י).

מבשר עזרא

תהלים ז' י"ב ו"א "כי צדיק פעול (כצ"ל, ומלת השם מיותר) וכו" ע"ש. ועי' תהלים כ"ה י"ז, גם כ' ה, כ"ז ט' ופ' לך ויט אהלה. שם נ"ה ד' והפעול און (כצ"ל).
ועי' מ"ה י"ג, ד' ז'. שם קל"ז ה' ופעול תשכת ימיני חסר כמו המעשה". עי' אסתר פעול תאמרנה, ועיל לעיל.

לדעת היש אומרים הקב"ה שופט את הצדיק, לדעת ראב"ע [וגם רש"י] הקב"ה הצדיק שופט. רד"ק כדעת יש אומרים: כמו "שפטני ה' כצדקי" (לעיל, ט); ופירושו: אלהים שופט הצדיק כצדקתו והרשע כרשעתו. וזהו שאמר: ואל זועם בכל יום, כלומר: שופט הצדיק ושופט מי שהוא זועם אל בכל יום, כי לא ישוב מרשעו... ובכל יום אינו דווקא, אלא רוצה לומר: תמיד. ומה היה זועם שאול לאל? שהיה מבזה מעשה האל יתברך ודברו, כי היה יודע כי דוד על פי ה' נמשח למלך אחריו, והוא היה רודף אחריו בכל יום להרגו; הנה היה חושב בכל יום לבטל דבר האל. ועוד, שהיה דוד נקי ולא חטא לו, והיה רוצה לשפך דם נקי;

²² יש מקרא מקביל בשמואל ב כא כב אלה ילדו להרפה.

ועוד, שנשבע "חי ה'" שלא ימיתנו (ראה ש"א יטו). ומכל אלה הסבות היה ראוי להקרא זועם.

יג אִם-לֹא יָשׁוּב חֲרָבּוֹ יִלְטוּשׁ קִשְׁתּוֹ דָּרְדָּךְ וַיִּכְוֶנֶנָה: רש"י: אִם לֹא יָשׁוּב מִרְשָׁעוֹ, חֲרָבּוֹ יִלְטוּשׁ הַקְדוּשׁ כְּרוֹךְ הוּא עָלָיו, וּלְרוֹךְ קִשְׁתּוֹ.

ראב"ע: ויכוננה - הטעם: מכוננת לירות.

רד"ק: אִם לֹא יָשׁוּב - אִם בִּמְקוֹם 'כִּי'; כִּמוּ "וְאִם יִהְיֶה חֵיבֵל" (במ' לו, ד), שְׁהוּא בִּמְקוֹם 'כִּי' או 'כִּאֲשֶׁר'.... אִם לֹא יָשׁוּב - כִּבְר פִּירְשָׁנוּהוּ דְּבִק לְמַעְלָה; וְאִמֵּר, כִּי לֹא יָשׁוּב מִרְשָׁעוֹ, וְחֲרָבּוֹ יִלְטוּשׁ לְהַמִּיתָנִי.

[ורבי משה אמר, כי פירוש "אִם לֹא יָשׁוּב" (לעיל, יג) - כִּמוּ 'אֲשֶׁר לֹא יָשׁוּב', וְהַפֶּךְ זֶה: "אֲשֶׁר נִשְׂיָא יַחְטֵא" (וי' ד, כב).]

לדעת ר"מ הכוונה אין כאן תנאי אלא הצגת המציאות, הרשע אינו שב; ולעומתו במקרא בויקרא 'אֲשֶׁר' מתפרש 'אִם', אִם הַנִּשְׂיָא יַחְטֵא עָלָיו לְהִבְיָא קֶרֶבֶן.

קִשְׁתּוֹ דָּרְךְ וַיִּכְוֶנֶנָה - לִירוֹת בִּי, כְּלוֹמֵר: קֶרֶבֶן אֲנִי מִן הַמּוֹת בְּכָל יוֹם, כִּמִּי שְׁהוּא עוֹמֵד כְּנֶגֶד הַקִּשָּׁת הַדְּרוּכָה.

ר"מ המאירי: וְאִם לֹא יָשׁוּב מִרְשָׁעוֹ, חֲרָבּוֹ יִלְטוּשׁ הָאֵל, וּיְדַרְדֹּךְ וַיִּכְוֶנֶן קִשְׁתּוֹ, וַיִּכֵּן לוֹ - רוֹעָה לֹמֵר: לְרִשָּׁע - כָּלִי מוֹת. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים, כִּי אִם לֹא יָשׁוּב - כִּמוּ "וְאִם יִהְיֶה חֵיבֵל" (במ' לו, ד); וְעֲנִינוּ, כִּי לֹא יָשׁוּב מִרְשָׁעוֹ.

יִלְטוּשׁ רד"ק בשורשים: לְטַשׁ כָּל חֶרֶשׁ נִחְשֵׁת וּבְרִזָּל (בראשית ד, כב), מַחֲדָד. לְלִטוּשׁ אֵת מַחֲרִשְׁתּוֹ וְאֵת אֲתוֹ (שְׁמוּאֵל א, יג, כ). וְכֵן יִלְטוּשׁ עֵינָיו לִי (איוב טז, ט), יַחֲדָד. וְהַכְּבֵד כְּתֹעַר מִלְטָשׁ (תהלים נב, ד):

יד וְלוֹ הִכִּין כָּלִי-מָוֶת חֲצִיּוֹ לְדִלְקִים יַפְעֵל: רש"י: וְלוֹ, לְרִשָּׁע, הִכִּין הַקְדוּשׁ כְּרוֹךְ הוּא כָּלִי מוֹת, חֲצִיּוֹ, לְהַרְגוֹ אֵת הַרְשָׁעִים הַדּוֹלְקִים אֵת הַלְדִּיקִים; יַפְעֵל הַקְדוּשׁ כְּרוֹךְ הוּא וַיִּזְמַנֵּם לְהַמִּיתָם. 'לְדִיקָה' - לָשׁוֹן רְדִיפָה, כִּמוּ "כִּי דִלְקַת אַחֲרִי" (בר' לא, לו).

ראב"ע: וְלוֹ - לְנַפְשׁוֹ. כָּלִי מוֹת - שֶׁחֶשֶׁב לְהַרְגוֹ בּוֹ אַחֲרִים. לְדּוֹלְקִים - עָשָׂה חֲרָבּוֹ לְטוֹשָׁה כֹּאֵשׁ בּוֹעֶרֶת. וַיֵּשׁ אֲוֹמְרִים (ראה רס"ג תהלים): לְדּוֹלְקִים - כִּמוּ "דִּלְקַת אַחֲרִי" (בר' לא, לו): לְדּוֹלְקִים אַחֲרִי לְהוֹרִגִי. יַפְעֵל - הַחֲצִים.

רד"ק: וְלוֹ הִכִּין - לוֹ וּלְדּוֹלְקִים עִמּוֹ אַחֲרֵי הִכִּין וּפְעַל חֲצִים וְכָלִי מוֹת לְהַרְגָנִי. וַיֵּשׁ מִפְּרָשִׁים (ראב"ע) וְלוֹ - לְנַפְשׁוֹ, כְּלוֹמֵר: הַחֲצִים שֶׁחִכִּין לִי, לְנַפְשׁוֹ הֵם, כִּי הוּא יִמּוֹת בָּהֶם. וּדּוֹלְקִים - מַעֲנִין "כִּי דִלְקַת אַחֲרִי" (בר' לא, לו).

טו הִנֵּה יִחַבֵּל-אֲנִי וְהָרָה עֲמָל וַיִּלְדֵּךְ שֶׁקֶר: יחביל - לָשׁוֹן הַרְיוֹן וּלְיָדָה, כִּמוּ "שָׁמָּה חִבְלָתְךָ אֲמַךְ" (ש"ס ח, ה). וְהָרָה עֲמָל וַיִּלְדֵּךְ שֶׁקֶר - כָּל מֶה שֶׁהוּא מוֹלִיד וַיִּגַּע - הַכֹּל מִשְׁקֵר צוֹ, שְׁאִינוֹ מִתְקִיִּים צִידוֹ; מִתְלַח אֲמֵר (ראה שו"ט ז, יא): 'כָּל מֶה דִּשְׁקֵרָא מוֹלִיד, פִּתְחָא נִסְבָּא'.

מדרש תהלים (בובר) מְזִמּוֹר זֵ אֲמֵר ר' לִזִּי בִשְׁעָה שֶׁאֲמֵר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לִנְח כְּנוֹס לָךְ שְׁנִים שְׁנִים מִכָּל מִין וּמִין בְּתִיבָה, וּבָאוּ וּנְכַנְסוּ כּוֹלָם בְּתוֹךְ הַתִּיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁנִים שְׁנִים מִכָּל הַבָּשָׂר (בראשית ז טו), כִּיּוֹן שֶׁבָּאוּ אֵל נַח נְכַנְסוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זִיוּגוֹ, אֲתָא שִׁיקְרָא בְּעָא לְמִיַּעַל, אֲמֵר לִיה נַח לִית אֵת יִכּוֹל לְמִיַּעַל, אֲלֵא אִם כֵּן נִסְבַּת לָךְ זִיוּג, אֲתָא שִׁיקְרָא וְתַבַּע זוּג, וּפִגְעַת בְּפִתְחָא, אֲמֵר לִיה מִן הֵין אֵת אֲתִיָּא, אֲמֵר לִיה מִן גְּבִי נַח דָּאזִי יֵת /דָּאזִלִּית/ וּבְעִי לְמִיַּעַל לְתִיבּוֹתָא, וְלֹא שִׁבִּיק לִי, אֲלֵא אִם כֵּן אֵית לִי בֵר זוּג, וְאִי אֵת בְּעִי תַהוּי לִי זוּגִי, אֲמֵר לִיה מֶה אֵת יְהִיבִי לִי, אֲמֵר לִיה אֲנָא מִתְקֵן עִמָּךְ דְּכָל מֶה

דאנא מסגל, את תהא נסבה, אתקין ביניהון דכל מה דשיקרא מכניס פחתא נסיב, עיילון תרווייהו לתיבותא, כד דנפקון מן תיבותא הוה שיקרא מכניס פחתא נסיב קמא קמא, ולא שהא ולא מידי, אמר איזיל אתבע מידי מחברי פחתא, אזיל שיקרא גבי פחתא אמר ליה הבא לי מה דסגלית, אמר ליה ולא כדין איתנייה בהדאי דכל מה דאת כניס אנא נסיב, לא הוה ליה פתחון פה, **חרה עמל וילד שקר**, שיקרא מוליד שיקרא. [מדרש זה ידוע. השקר רצה להכנס אל התבה, נח התנה שיביא בת-זוג. השקר לקח את ההפסד לבת זוג. והסכימו שכל מה שהשקר הרוויח ההפסד לוקח (מכלה) אותו. השאר ידוע ומובן מאליו]

ראב"ע: **חנה יחבל** - כמו "חבלתך אמך" (שה"ש ח,ה); "בטרם יבוא חבל" (יש' סו,ז). ו**חרה עמל** - הטעם, כי תחלתו שוא וסופו הבל, כי כל מחשבותיו תעמודנה ולא תהיינה. רד"ק: ידמה מחשבות הלב להריון; וכשיוצאים בפה או במעשה - לחבלי האשה וללידה. או דמיון הדבור הוא החבלים, ודמיון המעשה הוא הלידה. ואמר, כי ידבר האון בפיו, כי יחשבנו בלבו ויוציאנו בפה ובמעשה. ואון ועמל ושקר - ענין אחד, אלא שהמלות שונות. הרב מלבי"ם: **מצייר במליצה ההכנה והמחשבה והפעולה של הרשעים כאילו קלט הזרע וחרה אותו בבטן וילד. חנה חובל און וחרה עמל**. אבל בבוא עת הלידה **ילד שקר**, רצה לומר לא יולד הילד שהתכוון אליו במעשהו, כי נהפך הוא לרעתו:

יחבל און, וחרה עמל. יחבל הוא קליטת הזרע, כמו שמה חבלה ילדתך, ואחריו ההריון, ואחריו הלידה, והאון. הוא הכח שלא במשפט, והעמל הוא ענין נפשי, ואמר (איוב ד') חורשי און וזורעי עמל, שמכין פעולת און, שמדמהו לחרישה או קליטת הזרע ושומרו בלבו להוציאו אל הפועל, וזה מדמה לזריעה או להריון, וכשירצה לציין גמר המעשה יאמר **חרה עמל וילד און** (ישעיה נ"ט ד' איוב ט"ו ל"ה), אבל פה שמציין שלא יכול להוציא את האון שהכין אל הפועל, אמר **שילד שקר** ובדרך המליצה נוכל לאמר שאון ועמל ושקר הם הפועלים, האון חבל וקלט הזרע, והעמל חרה, והשקר הוא ילד, רצונו לומר שמה שהכין על ידי און ועמל ילד השקר.

טז **בֹּרַךְ כְּרָה וַיַּחְפְּרֶהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת וַיַּעֲלֵה**: ראב"ע: טעם **ויחפרהו** - להוסיף בעמקו. ומלת **בשחת** - המקום השפל; במשקל "אשר זורה ברחת" (יש' ל,כד), מגזרת 'רוח'. ויש אומרים: כמו "בשחתם נתפש" (יח' יט,ד).

מפרש 'שחת' מקום שפל לשון שוח (מקביל ל'רחת-רוח') או לשון בור. רד"ק: כפל ענין במלות שונות. ואמר, כי הוא **כרה בור** להפילני, והוא **יפול** בו; התנבא שימות שאול בחרב. ואמר: **ויפל** - עבר במקום עתיד, כמו שהראיתך (ראה תה' ג,ה). ר"מ המאירי: ואמר: **בור כרה, ויחפרהו** - רוצה לומר, שהוסיף בעמקו. **ויפול** - באותו שחת שפעל, רוצה לומר: באותו הבור; כלומר: הוא מתנכל להמיתני בחרבו, והוא ימות בחרב אויביו. **ויפול** - הוא עבר במקום עתיד.

הרב מלבי"ם: **כרה ויחפרהו**. כשבאו נרדפים מציין בכריה התחלת הכריה. וחפר גמר החפירה ויכרו שם עבדי יצחק באר רצונו לומר שהתחילו לכרות, ואז ואבימלך הלך אליו מגרר וכו' ויהי ביום ההוא ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו, שגמרו החפירה, ויאמרו לו מצאנו מים, וממ"ש כי יכרה איש בור למדו (ב"ק נא א) דבור ט' לנזקין ולכורה אחר כורה.

נגד מ"ש **חנה יחבל און בור כרה הכריה היא תחלת החפירה**, וזה במשל שקלט את הזרע של האון, ונגד מ"ש **וחרה עמל** אמר **ויחפרהו**, רצה לומר שגמר את החפירה, וזה משל ההריון של העמל ששמר את רעתו ועסק בו לגמרו כאשה השומרת את הולד בעת הריונה, ונגד **ילד שקר מפרש ויפל בשחת ויפל** בדרך צידי החיות לכסות בור עמוק בו

תפול החיה ושם עושים שחת בה תלכד ותשחת, ממליץ כי בהכינו בור ללכוד אנשים בעת פעל השחת נלכד בו הוא עצמו חופר גומץ בו יפול. ולפי זה גמר המעשה שמיוחס אל הלידה לא היה כפי מחשבתו והוליד שקר, והנה האון הוא המעשה הרע הנעשית באון וחמס שלא במשפט, והעמל הוא רוע המחשבה שחושב להרע, ועל זה אמר שחבל און שהכין את עצמו לעשות פועל חמס וחרה עמל שהוא רוב המחשב לבצע את הרע בראשו נגד העמל שהוא ענין מחשבי אמר שישוב בראשו, שהראש מציין המחשבה שיוצאת מן המוח. ונגד האון שהוא בפועל אמר שעל קדקדו חמסו ירד, שהקדקד הוא חיצונית הראש:

יז יְשׁוּב עֲמָלוֹ בְּרָאשׁוֹ וְעַל קִדְקְדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד: ראב"ע: ישוב - העמל שחשב שב בראשו. ובעבור שהזכיר קדקדו אמר: ירד, כי הגזרות באות מהשמים בעבור חמסו. רד"ק: שקרו שהיה עושה ברדפו אחרי, ישוב בראשו, ועל קדקדו חמסו ירד.

יח אוֹיְבָהּ תִּי פְּצִדְקוֹ וְאַזְמִרָהּ שֵׁם־ה' עֲלִיוֹן פְּצִדְקוֹ רש"י: כסילדיק הדין הגמור לשפוט הרשעים כרשעס. ראב"ע: שדן דין צדקו. והזכיר עליון - כנגד "ירד" (לעיל, יז). רד"ק: ואז אודה ה' כפי צדקו שעשה עמי, ואזמרה שם ה' עליון, כי הוא עליון על הכל ומושל בכל, ויעשה ביצורים כחפצו.

תן לַחֲכָם וַיַּחֲכֶם-עוֹד דעת לנבון נקל שאין בהערות אלה, גם על מזמורים קצרים, למצות את כל ההיבטים הלשוניים. ודאי שאין הם תחליף ללימוד המזמור כולו עם המפרשים. אנא שלחו את הערותיכם ואת שאלותיכם, הן על הנאמר כאן, הן על המזמורים הבאים, והן בכל מקום במקרא, והן על כל עניין לשוני. הכתובת למשלוח: דוא"ל eliyahule@gmail.com

תן לַחֲכָם וַיַּחֲכֶם-עוֹד אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם): www.ladaat.net/gilionot.php

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
ברשת: maanelashon@gmail.com
😊 בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים 😊